

MEGJELEN MINDEN VASÁRNAP.

Előfizetési feltételek:

Egész évre ... kor. 20.—

Félévre ... 10.—

Negyedévre ... 5.—

Egyes szám ára 40 fillér.

A HÉT

POLITIKAI ÉS IRODALMI SZEMLE.

SZERKESZTI KISS JÓZSEF.

Szerkesztőség és Kiadóhivatal:

BUDAPEST,

VIII., Népszínház-utca 22. sz.

Telefonszám »József« 527.

Hirdetések

felvétele ugyanott.

— Budapest, november hó 16. —

ELŐFIZETÉSI FELHÍVÁS

A HÉT-RE

SZERKESZTI ÉS KIADJA: KISS JÓZSEF

MEGJELENIK MINDEN VASÁRNAP

A HÉT most, december elején, pályafutásának huszonötödik esztendejébe lép. Csaknem harmadfél évtizedes munkásság után nyugodt lélekkel tekintünk a múltba s jogos bizalommal a jövőbe. Ebből az alkalomból A HÉT jubiláris számot ad ki, amelyben írásaikkal részt vesznek mindazok, akik az elmúlt negyedszázad alatt A HÉT hasábjain szerepeltek, a magyar irodalomnak új irányt szabtak és azt európai színvonalra emelték. Jubiláris számunk, amelyben a magyar irodalom utolsó 25 éve fog visszatükröződni, szenzációs eseménye lesz ugy az irodalomnak, mint az olvasóközönségnek. Számos illusztráció, fénykép és rajz fogja díszíteni ezt a számot, amely méltó befejezése lesz a lap 25 éves múltjának és sokatjelentő ígérete az új jövődönék.

Lapunkban ezután is fiatalos erőt, eleven harciasságot és igaz haladást talál az olvasó. Ma is élén állunk a haladásnak, ma is a fiatalság erejével vagyunk eltelve. Cikkeinket a mai magyar hirlapirodalom legkiválóbb, legoriginálisabb erői írják, novelláink magas irodalmi színvonalon mutatják be a meglevő irányzatok mindegyikét. Színházi, művészi, irodalmi rovatunk szókimondása, igazságos volta mellett mint olvasmány is művészi formákat ad, két apróbb rovatunk pedig: a TOLL ÉS TÖR és az INNEN-ONNAN egészen specialitásai A HÉT-nek.

Régi erőnkre és mindig újnak maradt frissességünkre, arra a 24 éves, diadalmas munkára, amelyet eddig végeztünk, hivatkozunk most, amikor kérjük a magyar olvasóközönséget, hogy szeretetének nagy erejével a jövőben is támogasson bennünket. Új előfizetőknek, akik már most előfizetnek A HÉT jövő évfolyamára, megküldjük a decemberben megjelenő jubiláris számot is.

ELŐFIZETÉSI DIJ:

EGÉSZ ÉVRE ... 20 K
FÉLÉVRE ... 10 K

Budapest, 1913 november havában.

KISS JÓZSEF,

A HÉT SZERKESZTŐJE ÉS KIADÓJA.

Krónika.

Murphy.

— nov. 14.

Ilyen nagyot, ilyen förtelmeset emelkedni és ilyen nagyot, ilyen förtelmeset bukni, mint a Tammany Hall, Európában nem lehet, csupán az újvilágban, ahol az abnormitások nemcsak Barnumnál, de a társaséletben, a politikában, sőt a művészetben is népszerűek, szükségesek, az élethez tartozók. A Tammany Hall hátán nőtt nagyra mr. Murphy és vele együtt zuhant bele New-York kloákáiba. Maga az ember és maga az intézmény utálatos, de a stílus, pokolba is, tiszteltreméltó. Így mérni nálunk a halandók nem tudnak, nem mer-

nek; ami nálunk választásokban, kortesekben, pártkasszában elefánt vagy ichtiozaurusz, az odakünt ártatlan szunyog, szerény ibolya, amely félve néz a wellingtoniakra és a Niagara zuhatágra. Az ember szinte megilletődve vizsgálhatja ezeket az óriási arányokat, a száztonnás öklöket, a négyzetmérföld széles arcbőröket, a beszélő, lélekző, tánczó Bavaria-szobrokat, a tér, az idő és a pénz e rodusi szörnyeit, amelyeknek arányait igazán nagygyá az teszi, hogy valamennyit egy férfi mozgatja, tánczoltatja, kormányozza, egy gyöngé, ferdevállu férfi, aki éppugy prüsszöl, dörmög, kaczag és káromkodik, mint mi valamennyien e földön.

Ez a férfi mr. Murphy volt, aki azzal dicsekedhetett el, hogy övé vala a világ legnagyobb bábszínháza, amelynek még legkisebb alakjai is Nagy Kristófok és Faffnerek voltak. New-York életének fonala az ő kezében volt, ő teremtette meg a polgármestereket, a törvényhozást, a kocsmárosokat, az utcai nőket, az utolsó éjjeli őrt, az ő nevéhez fűződik a város szédületes emelkedése és a játékbancok véres éjszakáinak förtelmes emléke, az ő számlájára kell írni a legragyogóbb eseményeket és a legsötétebb gyilkosságokat, amelyekkel Amerika a világot az utóbbi években gazdagította. Egy ember, aki egy új morált teremtett meg: a jót és a rosszat egyformán szükségesnek tartani, mind a kettőt egyformán megbecsülni, felhasználni, mind a kettőt az utolsó csöppig kipréselni. Neki a legfőbb erény épp úgy társadalmi tünet volt, mint a legocsmányabb bűn és az energetikát, amely az öreg Európában szerényen lapul meg eldugott folyóiratokban, gyéren kelő könyvekben, ő játszotta el büszkén, öntudatosan, tele erővel, biztonsággal, hatalmas tudóval a világ első színpadán.

Aki ilyen káprázatos vonalakban mer gonosz lenni, mintha talán nem is férne bele a büntetőtörvénykönyv szűk ketreczébe. A Murphy immoralitását nem a szükség szülte, mint az éhes tolvajét, nem az alkalom, mint a sikkasztó pénztárnokét, nem a terheltség, mint az alkotmány-utczai malacz-védők klienseit, hanem magasabb fogalmak: az öntudat, a meggyőződés. Egy ember, aki nyíltan meri bevallani, hogy egyenes utakon ha nem is lehetetlen, de szörnyen bajos előre jutni, hogy az erény legfeljebb ha öt százalék valószínűséggel visz előre, de a bűn 99-czel, egy ember, aki föltett rostélylyal hirdeti, hogy pénzen mindent vásárolhatsz, első sorban magát a pénzt: az kibujik ama félnék morál alól, amelylyel Balmazújvárosban három hónapot adnak a kabáttolvajnak és két esztendőt a betörőnek. Murphy

az erőt különválasztotta az erkölctől, akár jó, akár rossz erkölcsnek hívták azt és éppen olyan vonatkozásmentesen tett jót, mint amily egyénien gyilkolt fölöslegessé vált embereket. New-York állam egy csomó lángelmét és egy csomó rettenetes gazembert. Köszönhet neki, de Murphy maga talán nem tudott különbséget tenni köztük, az egyikre csak oly szüksége volt, mint a másikra, és ez a szükség állapította meg előtte embereinek értékét. Ha ma egy tudósa feltalálta a rák szérumát, vagy egy brávója eltett láb alól egy alkalmatlan rendőrtisztviselőt, a két cselekedet összefolyt előtte, sem az elsőre nem volt büszke, sem az utóbbit nem szégyenlette, mert azt vallotta, hogy bűn és erény együtt jöttek velünk a földre, kiegészítik, kiegyenlítik egymást és mind a kettő kiiríthatatlan: hiszen az emberiségnek éppen elég ideje volt mindmáig, hogy vagy az egyikkel, vagy a másikkal végezzen. Ha nem tette, bizonyára meg volt a nyomós oka rá.

Mindez természetesen rettentően immorális beszéd és a vele összefüggő cselekedetek nálunk csirájukból se tudnának kifejlődni. A Murphyhoz hasonlatos embereket Európában csak a bűn szempontjából ítélik meg és első alkalommal agyoncsapnák őket. Ezzel persze anticipando agyoncsapnák azt a hasznát is, amit Murphy országának hozott és amely jóval, káprázatosan jóval nagyobb volt az általa okozott károknál. Amerika persze nem oly válogatós, mint szülőanyja, és ahogy Murphy akaratuk, teljesítőképességük, löerejük szerint ítélte meg az embereket, az újvilág is e mértéket alkalmazta ő reá. Kiváltotta belőle energiáját, hidegen használta ki koncepczióit, hidegen tért napirendre ocsmányságai felett és november 5-én hidegen dobta el a kifacsart citromot. Ahogy Amerikában tisztában vannak vele, hogy a gyorsvonatok szédítően sebes járása évente bizonyos számú, ezer meg ezer ember életébe kerül, de azért a vonatok továbbra is gyorsan járnak, mert a nemzeti vagyon gyarapodása megéri azt a pár ezer főnyi áldozatot: úgy Murphy életéből is főkönyvi lapot csináltak, amelynek nem kellett másra felelnie, mint hogy az aktívák mennyivel állanak a passzívák fölött? És Murphy pluszsa jól állt, tehát gazságai megérték a morális elnézést.

Ez is bizarr felfogás, de nincs egészen igazság híján. Hiszen enyhítő paragrafusokat minden törvénykönyv ismer. De, akármilyen kiváló ember is legyen valaki, ha egyszer télikabátot lopott, Európában a fogháztól nem fog megmenekedni. Egy télikabát lecsapja akár magát Justinianust, és ha egyszer lecsapta, egész életén rajta ül és nem engedi Justinianust többet fölkelni. E szabály alól emanczipálta magát Murphy, azt hirdetvén, hogy a télikabát csak akkor lehet az erősebb, ha nemcsak a jogi felfogásban, de az életben is az, vagyis ha az illető, akivel a kabát birokra kel, szőröstől-bőröstől nem ér meg egy városi bundát. Szorozzuk meg ezt a kis példát négyjegyű számokkal és előttünk fog állni a Tammany Hall lélek- és erkölctana, de talán New-York fejlődésének a kulcsa is. Mindenki annyit ér, amennyi érték és nem amennyi fogyatékoság van benne.

Az ilyen embereket, mint Murphy, bajos cenzúrával mérni, rőfjeink úgy a kiválóságaikkal, mint a hibáikkal szemben kicsinyek. Sem a haszon, amelyet embertársaiknak hajtottak, sem a kár, amely mögöttük szaladt, nem lehet irányadó, hová tegyük alakjukat. Mindenesetre sajnálni kell, hogy legalább a stílusukat nem tudjuk tőlük különválasztani, hogy az akaratukat nem tudjuk az emberiség muzeumba elraktározni. Ilyen erőforrásokra szükség van, persze ha előbb kifőztük és megmosdattuk őket. Hogy vajjon kifőzve és megmosdatva is azok lennének, mint előző állapotukban, mellékes, a fő, mint a »Hoffmann meséi«-ben éneklük: a metódus. Nos hát, metódus elég van még a hült Murphyban is és az emberiség sokáig elragódhatik rajta, milyen nagy ember lett volna, ha az erkölcsi alapja csak valamivel szélesebb. Az amerikaiak azonban megrázzák a fejüket és így szólnak:

— Ha Murphyban erkölcsi alap lett volna, akkor még ma is utcazseprő lenne a 14-ik avenuen, mert ehhez a foglalkozáshoz kell a legtöbb erkölcsi alap: folyton söpörni, mindig a más piszkát, büzét söpörni és soha embertársaiknak a söprűt fejükhöz nem vágni, erre csak igen nemes, igen egyenes lelkű és igen szerény ember képes.

Syrion.

A tavasz vizéről és boráról.

Részegre hadd iszom magam
Tavasz! te szent italodból,
Melynek harmattiszta cseppje
Csóknál hűsebb, édesebb.
Mint testvéri csók, az ize
Olyan égi, olyan szűz.
Minden lopva-lángolást,
Ami vétek, ami tűz, —
Mind eloltja permetegje
Tavasz! italodnak,
Melynek áldó harmatával
Hűtöm homlokom hevét,
S cseppje csókkal csendesíti
Lázadozó ajkamat.
Ó tavasz! mely jó nekem
Harmatodba fürdeni
S — melyben csendes, drága víz van —
Részegülni kelyhedén!
... Hátha még borod ihatnám,
Sok, szilaj, szerelmi bort!...

Lányi Sarolta.

Házasemberek borzasztó unalmasok, ha jó férjek, és utálatosan önhittek, ha nem azok.

*

Benne lenni a társaságban tisztára nyűg, de nem lenni benne, az már egyszerűen tragédia.

Wilde Oszkár.

Egy régi gavallér visszaemlékezéseiből.

(MASCOTTE.)

Irta: LOVIK KÁROLY.*

Egyszer, kora nyáron, újra fölébredt bennem a mohó vágyakozás, Lajos-aranyakat dobálni a zöld posztóra, szembe nézni a treff dámával, és közbe a töprengő Csajkovszkyt meg Lahore királyának saját-ságos történetét végighallgatni. Éjjel ismét arról álmodtam, hogy egy félszemű, spanyol tiszt megsértett a l'hombre-nál, és reggel újra meg kellett verekednem a befagyott határpataknál. Szerettem volna a borbélyoknak, a pinczereknek, a kocsisoknak egy-egy arany borraalót adni, és olykor éjjel egy havas padon ülni, ahonnan kényelmesen lehetett a nagy olasz táncosnő csipkefüggönyös ablakaira nézni.

Régebbi emlékeimből egyszerre elélem állott egy figyelmes, pohos, burnótszelenczés öreg ur, aki az utolsó fáraó-játékos volt Bécsben, és aki most titokzatosan intett felém kezével. Kis palotája volt a város végén, elhízott gesztenyefák, kacskaringós utak között, a bokrokat egyenesre nyiratta és itt-ott öblös lombfűlkéket csináltatott, amelyekben sisakos angyalok és félkaru márványnők álldogáltak. Szóval, játékbarlangja volt, kicsiny, de jó közönséggel, mert a fáraót javarészt felejtették az emberek. Ide vágytam és mindent pénzzé téve, ide is utaztam. Néhány katonatiszt, két ábrándozó énekes, egy údvari tanácsos galambösz özvegye, egy versenyistállót tartó félvilági hölgy és néhány elszánt kalandor jártak ki az apró, kőcsipkés kastélyba. Minden úgy volt, mint a szinpadon, a selyemharisnyás szolgák ünnepélyesen hordták körül a frissítőket, a házigazda puha, fehér kézzel söpörte be az aranyakat, a falakról parókás marquis-k néztek le, és a kandallóban nyáron is égett a tűz.

Mit mondjak? Hiába utaztam föl, üldözött a bal-szerencse. Többnyire vesztettem és legjobb estém még azok voltak, amikor száraz bórral menekültem. Az uzsorásoktól erőszakkal kicsikart aranyak egymásután gurultak el és lassan az ékszereimet kezdtem elzálogosítani. Egy meleg, világos reggelen üres zsebbel, kiégve mentem szállásomra. A portás hüvösen fogadott, olyan hüvösen, ahogy csak portások képesek, akik tudják, hogy a vendég számlái hetek óta rendezetlenek.

— Eh! a fáraó mégis csak ostobaság — dörmögtem magamban, mialatt leeresztettem a zöld függönyöket és az ágyba feküdtem — és az öreg ur valószínűleg hamiskártyás. Ha pénzt tudok keríteni, leteszek az ábrándozásról és másutt próbálok szerencsét. Lichovskinál talán jobbra fordul a sorsom.

Még egy ideig vigasztaltam magamat, azután mélyen és boldogan elaludtam, ahogy Tolstoj szerint csak a kártyások tudnak. Mikor fölébredtem, este volt, zajos, meleg augusztusi este. Az utcákon kirándulásokról tért haza a nép és egy kávéházban már a hölgyzenekar játszott. Előkotortam a hálószekekrényből jegyzőkönyvem és egy uzsorás címét kerestem meg, egy tiszt beszélt róla valamikor a vasuton, óvatosságból akkor fölirtam volt a nevét.

Mire kiérkeztem a pénzforráshoz, öregeste lett. Cőngettem, bárányszemű morva cselédleány nyitott ajtót. Bevezetett a tágas szobába, ahol háziáldások, obsitlevelek, kiállítási diplomák és pompás régi festmények lógtak a falon. Egy gyönyörű Napoleon-tintartóban félig leégett gyertya lobogott. A szőnyegek, összegöngyölve, a sarokban heverték. Az asztalon egy

rémregény tizenhatszadik füzete és egy darab sajt. Pár percz mulva fiatal leány jelent meg, olcsó kalapban, czérnafehérben. Fülében nagy aranykari-kák, a nyakán lávából készült csatt, amely egy ismert olasz énekest ábrázolt. Piros harisnyát viselt és pepita-nyakkendőt; mindez roppant izléstelen volt és mégis kedves: a kigyóalakú karkötő, a kiállításban vásárolt bőrvő, a karácsonyfadiszhez hasonló hamis ékszerek, a durczás arc. Magam se tudom, miért-tetszett mindez, hiszen izlésem mindig volt.

— Ön valószínűleg Brunó urat keresi? — szólt a lány és zöld szemében nyugodtan tükröződött vissza üres pénztárczám.

— Valóban — feleltem és arra gondoltam, vajjon Lichovskinál csakugyan több szerencsém lesz-e?

— Brunó urat reggel letartóztatták, én voltam a titkára, vagy pénztároskisasszonya, vagy könyvelője, ahogy akarja.

Bicczentettem, hiszen a szerencsétlenség nem jár egyedül; azután együtt mentünk le a régi falépcsőn, amelyet éppen surolni kezdtek.

— Megengedi, hogy elkísérjem? — szóltam, de már egy percz mulva nagyon haragudtam magamra, amiért céltalan ösmeretségeket kötök, holott inkább más uzsoráshoz kellene nyargalnom.

— Kérem, ha tetszik, — vontam meg vállát a leány — azonban magam se tudom, hová menjek? A lakásból kitettek és Brunó ur elsején elfelejtett kifizetni. Pepinek hívnak — tette hozzá megfontoltan.

— Pepi, Pepi, — dörmögtem magamban és az ajkamat rágtam ostobaságomért — kedves név.

— Nekem nem tetszik. Inkább Eugénia szerettem volna lenni, vagy Viktória.

— Mondja, Pepi, — villant meg egyszerre a fejében — hiszen önnek tapasztalatai vannak ezen a téren, nem tudna valami megfelelő uzsorást ajánlani? Bármily vérszopót, mert nekem pénz kell, és sürgősen.

A lány egy ideig gondolkozott, azután megmondta egy idősebb hölgy — egy tengerészkapitány özvegyének — címét, aki nagy kamatra adott kölcsön kis összegeket. Kocsiba ültünk, kihajtottunk a külvárosba, a vágóhid mellé, ahol a titokzatos hölgy egy nepomukos kis házban lakott, piros muskátlik és kék fuk-sziák mögött. Valami kevéske pénzhez jutottam és éjjelkor, megberetválva, megvacsorázva, frissen jelen-tem meg a nagyszakállu Lichovskinál.

Pár nap mulva újra találkoztam Pepivel. A nagy-köruton ült egy padon, egy kiszitt gesztenyefa alatt és napernyőjével köröket rajzolt a forró járdára. Mikor meglátott, bizonyos tisztelettel kelt föl és a kezét nyujtotta.

— Szerencsét hozott a tengerész özvegyének pénze? — kérdezte furcsa, mély hangján, amely a dongóéra emlékeztetett.

— Ahogy veszszük — feleltem óvatosan, mert a valóság az volt, hogy valami nyereségem volt. — Azóta legalább nem veszitek és ez is eredmény. Akar-e velem vacsorázni?

— Igen — felelte mohón és a karomba kapaszkodott, mintha félt volna, hogy megbánom szavaimat és odébb állok.

— Nos, ez olcsó kaland — dörmögtem szakál-lamba és csunyán leszidtam magamat, amiért vén róka létemre még mindig ilyen tapasztalatlan vagyok. Közbe eszembe jutott, hogy Lichovski éppen ma estére vár egy olmtüzi szállodást, aki hir szerint mindig veszít, és ez még kedvetlenebbé tett. Egy kurtakocsmában vacsoráztunk, bérkocsisok, kötényes mesteremberek és grófok közt, ahogy az annak idején Bécs

* Az 1914-iki Mikszáth-Almanachból.

jobb köreiből divatos volt. A sarokban harmónikás, hárfás zenekar játszott, néha egy mosóné-ruhás, kövér, mosolygó nő énekelt. Minden piszkos volt, csak a pinczerek frakkja és ingmelle ragyogott kifogástalanul.

Pepi mohón evett, aztán két pohár bort ivott meg és közelébe huzta hozzám szálmászékét. Kezét a karomba akasztotta és néha büszkén nézett körül, akár egy szobalány, aki tart rá, hogy az ő szeretője a legkülönb baka a hadseregben. De a keze szép volt és a karja mint egy csodálatos sárga rózsza buggyant ki az olcsó kabátkából. Többen az uri vendégek közül kíváncsian néztek rá, aztán szemmeláthatólag azt kérdezték a vendéglőstől, nem ösmeri-e, de a vendéglős a fejét rázta és megigazította az asztalokon a sőtartókat.

Mikor hazamentem, a kocsiban kötelességszerűen átkaroltam és megcsókoltam. Rám nézett, ahogy tapasztalt nők szokták az első csók után: bizonyos szakértelemmel és meglepődéssel, aztán csodálkozva huzta végig arcán az ujjait. Megkérdeztem tőle, nem akar-e barátnőm lenni, de rögtön megbántam szavaimat, mert eszembe jutott Lichovski, az olmtüzi szállodás és egy csomó kártya, amelyekre legszívesebben raktam volt föl a pénzem: a pique dáma, a treffi király és a carreau éjjeli őr.

— Milyen ostoba vagy, — szóltam magamhoz — hiszen még éppen ez hiányzik!

— Nem, — felelte Pepi az orrocskáját fintorgatva — nem szeretem a kártyásokat. Az emberek azt mondják, kártyások babonából tartanak barátnőket, és ha nem válnak be, kidobják őket.

Csakugyan: eszembe jutott a dalai láma, a félelmetes kártyakirály, akinek tíz mascotte-ja is volt, mindig mások, mindig újak, azután a rézmogul, akinek Párisban élt a barátnője, egy orosz diákkisasszony, akit állítólag sohasem látott, de akitől mindennap titokzatos sürgönyöket kapott, hogy melyik kártyaszalhoz és melyik székre üljön.

— Nevetséges, — szóltam fentekedve — a kártyások a legrokonszenvesebb emberek a világon, mert a legkönnyelműbbek, így tehát a legnagyobb gavallérok és a legjobb szívűek.

Egy ideig hallgatott, aztán mosolygott, és végül megvonta vékony vállát.

— Ha nem nevet ki, elárulok valamit. Ön furcsának, sőt hazugságnak fogja mondani, talán én is. Én még ártatlan vagyok — tette hozzá a csókolózásnál félrecsuszott kalapját fíus mozdulattal igazítva helyre.

Ebben a percben haladt el a kocs Lichovski boltíves ablakai alatt. A nagy üvegcsillár a szemembe világított, a vajszerű bársonyfűgönyök közt finom, fekete árnyékok tüntek föl; tömjénhez hasonló szivarfüst emelkedett az angyalfejes padmaly felé.

— A kocs hazaviszi, Pepi — szóltam és megsimogattam az arcát. — Én még fölmegeyek Lichovskéhoz.

— Ahogy akarja — szólt, aztán megfogta a kabátom egyik gombját, mintha még valamit mondani akarna. Megértettem, a zsebembe nyultam és ami apró ezüstpénzem volt, a zsebkendőjébe kötöttem.

Azon az éjjelen nevezetesebb nyerességgel fejeztem be a csatát. Lichovskit következetesen üldözte a balszerencse, elannyira hogy végül az olmtüzi szállodának még adósa is maradt. A nagyszakállu ilyen elemi csapás után rendszerint vidékre utazott, pénzért, egy sörgyárosnéhez, aki állítólag csöndes társa volt a kártyabarlangnak. Ez az utazás azt jelentette, hogy másnap nincsen játék, mert a titokzatos sörgyár tíz órára volt Bécstől.

Az operaház ekkor már nyitva volt, éppen a Pique Dame-ot játszották. Tehát odamentem és elvittem

magammal Pepit, aki nem volt nagy zenebarát s akinek legjobban azok a jelenetek tetszettek, mikor a kirándulók megáznak és mikor a fehér kísértet a testőrtiszt apró ablaka előtt megjelenik. Magam a puha zsöllyében egy ideig azon gondolkodtam, csakugyan lehetséges-e, — amint a szinpadon előttünk lejátszódott — hogy valaki három kártyát előre megmondjon, aztán lassan belesüppedtem a zenébe; mintha csöndes, mély tóba szálltam volna alá, a csengő, langyos víz barátságosan futott el a fülem mellett, meg akartam kapaszkodni egy bánatos futamba, de egyre lejjebb és lejjebb sülyedtem, titokzatos, emberarcu vizivirágok, csodálkozó halak közt, és végül boldogan nyujtóztam ki a bársonyos fővényen. Ej, Csajkovszky, ezt senki se érti jobban nálad.

Megvacsoráztunk, aztán elmentünk egy pincze-helyiségbe rejtett tánczos mulatóba, ahol Valérián, régi tisztelóm, a krizantém-virágos, hivatásos főtenczer, a hagyományos tiszteletdíjért udvariasan megtánczoltatta Pepit. Mikor hajnalban csöndes unalomban hazatértünk, megismételtem minapi ajánlatomat, de megint visszautasította; az a kívánsága volt, hogy egy géplakatos vagy mozdonyvezető vegye el és hogy a külvárosnak abban a részében lakjanak, ahol a vasutak már a házak, a szárítókötelek között szaladnak el. Nem bánta volna, ha a férje néha megveri, de viszont, mondta, ha az ura a kocsmában felejtene magát, ő, mint az a mozgósínházban látható, fejkendőben menne érte és hazavinné. És a gyerekek, akik a szomszéd kocsmából sört hoznak az apjuknak és nagy háromszögeket szakítanak tiroli nadrágjukba!

Lichovski másnap, sőt harmad-, negyednap se tért vissza, és így megint Pepivel töltöttem el az estét. Most már udvaroltam neki, de úgy tetszett, hiába. Közbe állást kapott egy köruti zugüzletben, amelynek tulajdonosa új amerikai folttisztítószert talált föl. Ez az ellenállás és a kellemes érzés, hogy nagyobb pénzösszeg van a zsebemben, megszipitette Pepit, a szemét, finom vizsla-orrocskáját, kényes száját, sőt egy este úgy rémlett, mintha már szeretném egy kicsit.

— Még ez kell, éppen ez kell! — dörmögtem magamban mérgesen. — A korlátoltságod határtalan, kedves barátom!

Szerencsére ötödik napra beérkezett Lichovski, ki, mint mondotta, csak nagy harcok után bírta rá a sörgyárosnére, hogy újabb összeggel járuljon hozzá a játékbárlang főtartásához. A nagyszakállu az öt nap alatt lesült, a gomblyukában gyopár volt. Még az éjjel nagy bankot adott és figyelemreméltó szerencsével játszott; magam sokat veszítettem, jóllehet igen óvatosan rakosgattam föl aranyaimat.

Másnap megint eluszott valamelyes pénzem, harmadnap nemkülönben. Ettől fogva azután ismét üldözött a balszerencse, akármilyen keveset is, de mindig veszítettem. Néha egész éjjel mozdulatlanul ültem az asztalnál és csak hajnal felé kockáztattam meg egy vagy két aranyat, de hiába, még ezt a tétet sem tudtam megnyerni. Elhatároztam, hogy szünetet tartok és két-három napig a forró ligetben sétáltam, egyszer aztán Pepit is meglátogattam, de nem volt türelmem vele foglalkozni, valami égett bennem, a vágy: nyerni, legyűrni Lichovskit, és társait, akik sajátságos mosollyal ajkukon jelentek meg álmaimban. Most már nem törődtem Csajkovszkyval, Lahore királyával, a fél szemű spanyol tiszttel, nyerni akartam, a vízbefuló makacsságával, a haldokló csökönyösségével. Kezet nyujtottam Pepinek, aki anyáskodva fogta meg a kezemet.

— Várjon, — szólt és bezárta az üzletet, amely iránt ugy se érdeklődött senkise — magával megyek, mondok valamit.

Egyike volt amaz estéknek, mikor Bécs a legutálatosabb. A forráság leverte a kémények füstjét és az utcákon — Isten tudja honnét — savanyu eczetszag lengett. Eldobott dinnyehéjakon csusztunk meg; a gázlámpák merev lángjait mintha pléhből vágták volna ki. Egy nyárára becsukott mulatóhely — vak transzparensseivel, esőfoltos ablakival — egész szomorúságában nézett reánk.

— Azt akarom mondani. — szólt Pepi a karomba kapaszkodva — hogy Vilmos leesett a mozdonyról.

— Vilmos? Vilmos? — ismételtettem és elgondolkodtam, ki lehet ez a Vilmos; talán az a félfülű dragonyos kapitány, aki minden hétfőn följár Lichovskihoz? De hogy került egy dragonyostiszt a mozdonyra? — Ki ez a Vilmos? — ütöttem végül is botommal a járdára, mert ebben az időben már minden csekélység idegessé tett.

Pepi nem felelt a kérdésre.

— Meghalt, — szólt — mit csinálhatok? El akart venni, de még nem volt elég fizetése.

Most vettem észre, hogy egy külvárosi regénybe csöppentem bele és gyanakodva, rosszindulattal néztem a leányra; tartottam tőle, hogy rögtön sirni fog.

— Ez szomorú, — mondtam, a kabátomat önkénytelenül összegombolva — de mit tehetünk ellene?

— Semmit — hagyta helyben Pepi, felbiggyeszítve vékony ajkát. — Semmit.

Fülesztő meleg volt. Az ablakokban ingujjas polgárok jelentek meg, a zongorázás és hegedülés, a kávéházakból a billiárdgolyó-csattogás kihallatszott az utcára. A nagy házak előtt apró lóczákon ültek a ház-mestercsaládok. Egy sajtgyár tűzbetűs hirdetése fáradtan jelent meg és tűnt el a tetőn. Boszantott a nagy meleg, amelyben ellenséget, ostoba és titokzatos ellenfelet láttam és eredeti elhatározásom ellenére, mégis meg akartam látogatni a nagyszakállut. Kezet nyujtottam.

— Kártyázni? — kérdezte Pepi álmosan.

— Igen. Talán ma mégis jobban megy. Kétszer is találkoztunk tarka lovakkal, nem vette észre? Azt mondják, ez szerencsét hoz.

— Lehet, én nem vagyok babonás.

Megrázta a fejét, még valamit akart mondani, azután megint megrázta a fejét és elment. Utána néztem. Mint egy fűrj a vetésben, siklott el a járók közt.

A kártyajárás nem javult meg, tovább vesztettem az éjjel és a következőkön nemkülönben. Megint az ékszerekre került a sor és a portás reggelenként hűvösen fogadott. Mikor egyszer, délben, egy távoli rokonhoz rohantam, aki pedig már ismételtén megtagadta tőlem a kölcsönt, Pepivel akadtam össze. Egy ló esett el az utcán, ezt a jelenetet — a munkátlank és állásnélküliek egyetlen, szomorú szórakozását — nézte kíváncsi arccal.

— Az üzletünk megbukott, — szólt, felkapva fejét — ez különben is előrelátható volt. Most megint szabad vagyok.

— Igen, igen — dörmögtem és arra gondoltam, mit fog szólni távoli rokonom és milyen fölényesen néz majd le nyomorúságomra döllyfős csibukja mellől. — Ez így van, Pepi. Én is, ej, mit mondjak, nincs egy garasom se.

Rám nézett, kissé megszeppenve, kíváncsian.

— Bocsássa meg, — szóltam felületesen — nincs időm beszélgetni, elkéstem.

— Mégis, valamit mondanék önnek.

Türelmetlenül ráztam meg a fejemet és az arczába néztem. Az egyik szemében félénk könnycepp ült. Pillanatra meghökkentem, aztán megint rokonom jutott eszembe, amint pompás házikámban, a himzett karosszékekben ül és nyugodtan, öntudatosan nyújtja felém jobbát. Elsiettem.

— Mi szükségem van asszonyi sírásra? — elmélkedtem magamban. — Mintha az ilyesmi segítene! A sírás mit sem ér, ezen rég túl vagyok.

A nyomorúság nem akart véget érni. Naphosszat lóttam, futottam, hogy néhány aranyat összekapargjak: még éjjel se volt és máris kifosztva ballagtam haza a köruton. Egy reggel valaki erősen kopogtatott az ajtómon: Fölríadtam, éppen azt álmodtam, hogy nagy összeget nyertem, aranyakat, ezüstpénzeket, özekeket és elefántagyarakat. Kitoroltam szememből az álmot. Pepi volt. Mentegetőzve, de azért daczosan vontam meg a vállát, az ágyam szélére ült és hideg ujjával megsimogatta hajamat.

— Éhes vagyok — mondta mosolyogva. — Két napja nem ettem, akárcsak a regényekben.

Lementem, hogy ennivalót rendeljek, de a portás udvariasan megemelte tengerészsapkáját és azt mondta, hogy nem hitelezhetnek tovább, magamnak is be kell látnom, hogy mindennek van határa és legyen szíves a szobakulcsot átadni a pinczérnek.

Visszamentem és leültem egy szalmašzékre.

— Menjen el — szóltam végre mogorván.

— Nem, nem, — felelte Pepi és ahogy a könyvekben olvasta, az ölembe ült és a vállához huzta a fejemet — itt akarok maradni. Nem is vagyok éhes, csak tréfáltam. Engedje meg, hogy itt maradjak — szólt vékony, kérő hangon, türelmetlenségemet látva. — Elhiszi, hogy mindig szerettem, mindig azt képzeltem, hogy öngyilkos akar lenni és itt, ezen a helyen, a bal szeme fölött lövi magát agyon?

Megcsókolt a bal szemem fölött, aztán fölkel és az egyik kezével önkénytelenül megkapaszkodott az asztalba, mintegy védekezve, nehogy erőszakkal távoaltsam el.

— Maradjon hát — szóltam rosszkedvűen, aztán rágyújtottam utolsó szivaromra és lassan az arczába fújtam a füstöt. A napsugár éppen a szobába világított, a füst aranyos karikát rajzolt Pepi finomka feje köré.

Egy órákor délben a hátsó kijárón hagytuk el a szállodát a Fekete kutyahez. Szemben egy leányiskola volt, a növendékek most mentek haza. Egy csomó apa várakozott rájuk és ki-ki óvatosan vette szárnya alá rózsaszínű gyermekét. Forró nap volt. A Károly-templom furcsa kupolája öregesen reszketett a párában.

— Ugyebár csak rossz álom, hogy a homloka fölött azt a piros csillagot látom? — kérdezte Pepi meghunyászkodva.

— Igen, igen — dörmögtem és önkénytelenül a Lichovski ablakai felé mentem. — Az élet hosszú és végig kell élni, Pepi.

Még azon éjjel megszöktem Bécsből és Pepit már csak egyszer láttam, délutáni álmomban, egy ócska karosszékekben, ahová ebéd után behúzódtam. Hamvas haja csillogott a napsugárban és a szivarfüst, az utolsó szivarom füstje, amelyet a Fekete kutyaiban az arczába fújtam, mintha drága, keleti tömjén lett volna, amely Pepivel együtt lassan emelkedett a padmaly felé.

Toll és tőr.

— nov. 14.



MEGINT EGY CONRAD-AFFÉR. Két év óta ez a harmadik, ami nem lenne baj, ha az affér oka nem állna ellentétben a hadsereg komolyságával. Hogy Conrad vezérkari főnök a trónörökös megkerülésével kereste össze az ezredparancsnokokat! Uristen, ha ez lenne az egyetlen esemény a hadseregben, melyről a trónörökös nem szerezhetett tudomást, akkor a mi hadseregfelügyeletünk lenne a legkiválóbb a világon. Pedig nagyon sok dolgok vannak nemcsak a nap alatt, de a hadseregben is, amelyekről a legfőbb felügyelet nincs eléggé tájékozva. De ezek a homályban maradt dolgok nem ártanak annyit a hadsereg és a monarchia jó hírének, mint a legutolsó affér. Hát ilyesmiért is elcsaphatnak nálunk egy hadvezért, akinek katonai képességeit oly sokra becsüli a trónörökös? Persze, példát kell statuálni, hogy a dinsztreglamát senki, még a vezérkari főnök se sértheti meg, mert a szolgálati szabályzat mindenekfölött álló szentség. A dinsztreglamát mindenkinek ismerni kell. Conrad kitűnő hadvezér, de mit kezdjenek egy hadvezérrel, aki nem ismeri a szolgálati szabályzatot. És Conrad sohasem mentheti már meg a monarchiát, mert elfeledte a dinsztreglamának azt a paragrafusát, mely megszabja, hogy minden szolgálati ügyet az összes feljebbvalók bevonásával kell elintézni. Fura, nagyon fura eset. Conrad megmentené a monarchiát, legyőzne minden ellenséges hadsereget, de a legfőbb felügyelet azt mondja: a győzelem nem gílt, mert Conrad nem ismeri a dinsztreglamát.



SZÉGYELJÜK, de mégis beismerjük, hogy eddig semmit se hallottunk arról az indiai költőről, akinek odaitélték az idei Nobel-díjat. És most csak annyit tudunk róla, hogy 82 éves, misztikus lírai verseket írt, melyeket most fordítanak le angol nyelvre. Nagy tudósok ezek a svédek. Nagy tudósok és okos emberek. Svédországot erős érdekszálak fűzik Angliához, Angliát vaskapcsok kötik Indiához és Svédország szívesen kiállítja a bizonyítványt Angliának, hogy a kizsákmányolt India immár olyan kulturnívót ért el az angol imperium alatt, hogy már Nobel-díjra érdemes költő is kisarjadzhatott könnyen az ott talajából. Ez a kultur-medália jól fest Anglia kebelén. Szépen csillog és Angliát nagy hálára kötelezte a svéd Nobel-bizottság, amiért ily szépen rehabilitálta. De mi még mindig nem tudjuk, hogy kicsoda ez az ázsiai költő, pedig nekünk csak tudnunk kellene, mert rólunk mondják, hogy Ázsia kellős közepén vagyunk.



AZ ELLENZÉKI POLITIKUSOK mindennap szükségesnek tartják megokolni, hogy ma miért mennek be a Házba és holnap miért nem mennek be oda. Az érvek nem is rosszak, csak az a bajuk, hogy megfordítva éppen olyan jól lehetne használni őket. Vagyis azokat az érveket, amik a bemenésre szólnak, kitűnően alkalmazni lehetne a be-nem-menésre is. S ha az érvek magukban véve nem is rosszak, ez a tulajdonságuk mintha azt mutatná, hogy mégsem jók. Ennél is nagyobb bajuk az érveknél, hogy fölöslegesek. Szabad a

parlamentbe bemenni és szabad onnan távolmaradni, s nemcsak szabad, hanem lehet is. Ellenben úgy távolmaradni, hogy mégis bemenőnek láttassunk, és úgy bemenni, hogy távolmaradóknak tűnhessünk fel: ez nehéz, s az ilyesmire nincs példa a történetben, csak egy, az sem parlamentáris precedens, mert a Mátyás király szép molnárlánya ment csak el úgy a királyhoz, hogy nem ment, és vitt neki egy ajándékot, hogy nem vitt. De Mátyás király halálával meghalt ez az igazság is. S most az ellenzék, valahányszor bemegy, — mily csoda! — bemenőnek látszik s ezen nem segítenek a magyarázatok.



AZ ANGOL ARISZTOKRÁCIÁNAK évszázadok óta megvan az az örökletes finom szokása, hogy a könyvei számára kitűnő művészekkel apró jelző-cédulákat csináltat, rendesen egyjélét, néha kétjélét, hármát, rendesen csak monogrammal. Ezt nem hívják ex-librisnek és ezért az angol arisztokráta bérasztja a könyveibe, azután pedig gyűjt rézkarcot, litográfiát, fametszetet, minden külön elnevezés nélkül, csak mert jól esik neki és kívánja. Németországban már rendszert óhajtanak az emberek, ott tehát ex-librisnek nevezik ezeket a cédulákat, sokat csináltatnak, cserélik és albumokba ragasztják őket, némi elhasznált levélbélyegjelleggel adva ezáltal a grafikai művészetnek. Magyarországra már csak ez a levélbélyegjelleg kerül át, itt az emberek azért gyűjtenek, hogy a nevük benne legyen a szakfolyóiratokban. Minél többször van benne, annál jobb, s így történik, hogy Magyarországon háromezer ex-librisük van olyanoknak, akiknek könyvtárát egyedül a Szent György-Czéh kiállítási katalógusai képviselik.

Krónika II.

El Párisból.

— nov. 14.

A Villa Saïd lakója, így kell mondani, bár sokkal egyszerűbb azt mondani, hogy Anatole France, elmene-kül Párisból. Versaillesba megy, mert nem bírja ki a világvárost, Párist, amely felé őt világrész álmái szállanak. Az emberiség jobbik felének állandó vágyakozását Páris felé tudományos vizsgálat alá kellene vetni, s akkor talán kiderülne, hogy ez a vágy, ha fejlődöttebb fokon is, ugyanaz a sóvárgás, mely az embert például visszavágyatja derűsen mosolygó gyermekkorába. Az embernek epekednie kell valamiért, ami elérhetetlen, csak így tudja magát keresztülvinni a környezetén, a mindennapi életén, az ostobaságokon és az unalmakon, amikből a neki megszabott ötven-hatvan esztendő összekomponálódik. Kell lennie egy helynek, amely úgy él a képzeletünkben, mint a paradicsom, s mert a paradicsom ma már nem él a képzeletünkben sehogysem, s mert legtöbbünknek az a meggyőződésünk, hogy a meghalás után sehova sem megyünk, se mennybe, se pokolba, se hurik, se dzsinek közé, áthelyztük a paradicsomot a földre és Párisban központosítottuk.

Kizárólag csak azért, mert a francia nyelv és irodalom még ma is a legnemzetközibb világszerte, mert azokat a sorokat, amik Páris iránt rajonganak,

ma is a legtöbb millió ember olvassa el. Ezt a sok millió embert sorba inficziálja Páris szerelme, amely — mint minden szerelem — csak addig szerelem, amíg kielégülést nem kap. Aki nem juthat el Párisba, az meghal Párisért, és aki csak rövid ideig lehet ott, az is élete végéig sajog Párisért. De aki esztendőket töltött ott, lassankint meggyőződik róla, hogy Páris nem a világ közepe, nem az aranyváros, nem a paradicsom. Csak város. Még csak nem is a Város. Nem az Urbs, amilyen a régi Róma volt, mert ehhez hozzátartozik az az érzés, hogy e városból igazgassák az egész világot. Londonban sokkal inkább megvan ez az érzésünk, Londonban lehetetlen nem látni és nem érezni, hogy ez az a város, amelyhez, sok ezer tengeri mérföldön keresztül, hozzátartozik Kanada is, India is, Ausztrália is.

Mindaz az exotikum, amit Londonban látok, lényeges alkotórésze Londonnak, Páris ellenben mindemez exotikumoknak csak találkozóhelye, nem lakása vagy telepe, csak chambre particulier-je. A mondaine élet pedig a világ összes fővárosaiban van olyan csillogó, mint Párisban, de ott áhitattal nézünk fel rá, egyebütt természetesen tartjuk. Mindent elvéve Páristól, marad a francziának a vágyakozása Páris felé, de az semmivel sem több, — csak az országok mások — mint minden egy-nagyvárosu ország lakóinak epekedése e nagyváros után, és hasonlatnak kitűnő Budapest helyzete Magyarországon, mert a mi városunk épp úgy egyetlenül áll a maga országában, mint Páris Franciaországban. Ahol sok a nagyváros, ott ez érzés ki nem fejlődhetik s a külföldre sem plántálódhatik át.

Azért nincs Berlin-láz a mi ereinkben, bár a vérünk német kultur-vértestecskékké át meg át van itatva, mert Berlin-láz Németországban nincs. Ahol a szívek husz-harmincz hely felé áhitoznak, onnan nem áradhat egyetlen topográfikus szerelemnek a hatalmas melege. München, Lipcse, Hamburg, vagy Berlin körülbelül mindegy a németnek. Ugyanilyen mindegy nekünk. De Lyon, Marseille, Nancy, vagy Páris nem mindegy, nem is lehet mindegy a francziának. Nekünk sem az.

Ez persze tulajdonul és szárazon hangzik, holott Párisról csak szárnyaló szavakkal és ódát skandálván szabad megemlékezni. Ez a józanság azonban mindenestre közelebb van az igazsághoz, mint az a mámor, amely térdénállva és homlokát a földhöz verve akarja körülzarándokolni Párist, a világ királynőjét.

Mindezt csak Anatole France palástja alatt merem elmondani, mert ha ő kivonul Párisból, akkor egy pillanatig el mernek gondolkodni rajta az emberek, hogy Páris hátha nem is olyan laknivaló. Épp úgy nem az, mint a világ egyetlen nagyvárosa sem. A közember, aki a tömegéletet éli, voltaképpen a mások életét, elszedülhet, mikor látja, hogy mennyien vannak körötte a mások, hogy nyüzsögnek, tolongnak, ragyognak és riadoznak. A különembernek kevés öröme telhetik ebben. Anatole France-nak a legkevesebb. Ő a csend embere és a csendes embereké. Egyetlenegyszer sem nyult a párisi élet keveredett forgatagába, nem érdekelték a lármázók és nyüzsögők, mert nem is érdekese-

Lelke az embernek csak csendben van, s a szemünk kinyílása után néhány esztendővel, mikor a színekkel már jóllakott a látás, csak a lélek érdekelheti azt, aki egyáltalán érdeklődik emberek iránt.

Soha lelketlenebb várost Párisnál, mikor a boulevard feketélik, mikor a Nagy Opera este kifényesedik, mikor a Bois délután megtelik kocsikkal. Csupa fény, és úgy éreztem mindig, csupa semmi...

Anatole France tehát Versaillesba megy. Ott nem olyan sebes az élet, ott kevesebb az ember s azt a keveset jobban meg lehet nézni. A levegő színe igazán kék és a szaga nem benzinszag. És ha csend van, ez a csend mindennek a hallgatásából borul össze s nem abból támad, hogy végtelen sok zaj egymásra ütődik és zsidbadt láрма-mozaikká szürkül, ami vastagon telepszik rá az agyra és az idegekre. Nem az első exodus ez a nagyvárosból, melyet az ember talált ki magának. De ugyancsak ő tett tűrhetetlenné is a maga számára. Remetének lenni nem is olyan eltévelyedése a gondolkodásnak. Ezt annál jobban érezzük, minél kevesebb alkalmat ad világunk a remeteségre.

Gábor Andor.

Illés.

Irta: LAKATOS LÁSZLÓ.

Ejszakai egy óra volt. Illés ott állt az utcán. Háta mögött a kávéház, a Grand-kávéház, amelynek különszobájában volt az Uri Kaszinó. Előtte, szemben vele a Holéczi-ház. Illés, aki most jött ki a kávéházból, a házat bámulta, az egyemeletes, kékre mázolt falu, piros bádogtetős házat, amit hetvenöt év előtt építettek és aminek a stilusa akkor valami erdélyi biedermeier-féle akart lenni. Ennek a háznak az emeletén a harmadik ablak mögött aludt Holéczi Anna.

Illés, aki egy hete jött meg Pestről és aki most úgy állott itt, a szülővárosa főutcájában, mint valami beteg és kósza eb, az életére gondolt. Az elrontott, a feslett életére, ami olyan volt, akár egy rossz nő élete. Amikor fiatalemberre kezdett válni, nem bírta tovább itthon. Fölment Pestre, ahonnan csak nyaratszaka szokott hazalátogatni. Így ment ez évekig. Most már Pesten sem bírta. Hazajött, hogy itt marad véglegesen.

— Hazamegyek — gondolta még Pesten — és leszek jegyző vagy főbíró vagy valami. De rendes ember akarok lenni. Pesten nem bírok, de otthon...

Most már egy hete volt itthon, »otthon« és most érezte, hogy itt sem tud megenni. Mit is csinálhatna ő itthon? Kártyázzon, vadászson, vagy talán dolgozzon? ... Meg kell halni. Illés most meggyőződéssel gondolt a halálra. Ebben a perczen úgy érezte, hogy el tudna menni, még ezen az éjszakán, ha úgy kell. Azután a pillantása megint a Holéczi-házra esett, az első emeleti harmadik ablakra. Annára gondolt és mélyen, a melle belső örvényéből sóhajtott. Anna most ott fekszik a fehér ágyában, fehér musszelines hálóingében és alszik.

— Annát el kellett volna vennem — gondolta Illés. — Igen, de akkor nem volt itthon maradásom. Pedig ha elveszem. Ő az alispán lánya volt, én feje-

delmek utódja, Illyési Illés... mi minden lehetett volna belőlem... Mindenesetre férj, rendes tiszta ember. Uram Teremtőm, férj... De én akkor ezt még nem tudtam és nem is mertem... Isten tudja, én, aki mindig mertem, éppen Annánál nem mertem... Puha voltam, talán azért, mert már akkor is szerettem... De akkor ezt még nem tudtam, csak később jöttem rá, amikor Holéczi Pál már elvette... De akkor már késő volt...

Illés agya tovább dolgozott.

— Miért volna késő?... Hiszen még csak harminczhárom éves vagyok, és ha ő velem jönne... Új emberré lehetnék...

És Illés fejében most boszorkányos gyorsasággal társultak a gondolatok. Arra gondolt, hogy Annát el kell rabolni Holéczitól... Hiszen valamikor úgy látszott, hogy Anna szereti őt... Talán még most is. Kimennek Amerikába... Ott dolgozni fog... Megtanulja az orvosi mesterséget... Amerikában az ilyesmi gyorsan megy... Meggazdagszik, azután husz év múlva hazajönnek... Mindenki mindent megbocsájtott és ő visszaváltja őseinek birtokát... Ez nagyszerű lesz, csak közben majd dolgozni kell sokat, nagyon sokat, de ez sem esik majd nehezére, hiszen vele lesz a fehér asszony, Anna.

Annát el kell venni az urától. De hogyan?... Talán — és itt Illés nagyot gondolt — ha most fölmenne hozzá. Most. Az ura úgy sincs otthon, bent kártyázik a kaszinóban. Illés belopózik a hátsó udvar kerítésén, fölmegy az emeletre, fölfeszíti Anna szobájának ajtaját, letérdel előtte, sir és valami nagyon szépet mond neki.

Illés fejében — éjszaka volt — gyors kerekeken járt az agy és a férfi már megindult a Holéczi-ház felé. Csöndesen átalment az utca másik oldalára. Már a ház előtt volt. Most meg kellehe azt kerülni, hátul az udvar felől. Illés a cél irányában indult, azután hirtelen megállt.

— Hátha; — jutott eszébe — hátha Anna nem is szeret.

Megállt. Fejét lehajtotta mellére. Most már nem tudott tovább menni. Tervének kalandos vakmerősége, az, hogy belopózik egy idegen uriasszony hálószobájába, letérdel az ágya elé és úgy kéri: jöjjön Amerikába új életre, — mindez nem riasztotta meg Illést. De az a gondolat: hátha Anna nem is szereti, megállította utjában. Illés visszament a kávéházba.

A kasszához lépett, hogy majd a kisasszonynyal bolondozik, de onnan is visszafordult. Asztal mellé ült az ablakmélyedésben és lengyel pálinkákat rendelt, kontusevskát, jarzsebinkát. Ivott, gondolkozott, a külföldi képes ujságokban lapozgatott. Egyszerre csak érzi, hogy a lába alatt valaki söpör. Föleszmél. A kávéházi tisztogatónő volt, szegény asszony, kis söprűvel és lapáttal kezében. Mögötte, a szoknyájába kapaszkodva, szurtos kis fiu állt, akinek az arcza már öreg és hülye volt az alvatlanságtól.

— Magáé ez a fiu, néni?

— Igenis, méltóságos uram, az enyim.

(Illés igazi jog szerint nem volt méltóságos, de mint fejedelmi sarját így szólította őt itt mindenki.)

— És ez a gyerek nem alszik?

— De igenis alásan, hajnaltól reggelig... Hajnalig nem alszik szegényke, itt van velem; nem akarom otthon hagyni egyedül.

A szeparéból bánatos oláh nóta hallatszott ki, amit a cigány a tiszturaknak huzott. Illés a pantalló zsebéből, ahol a pénzt hordta, kivett két darab gyűrött százkoronást.

— Megveszem magától ezt a fiut, néni. Nálam aludni is fog és urat is nevelek belőle.

Az asszony ijedten nézett Illésre (azt hitte, részeg), azután ölbe kapta a gyermeket és kivitte. A kis söprűért és a lapátért csak később jött vissza. És ekkor azt mondta Illésnek:

— Azért, hogy szegény vagyok, ne tessék velem ilyen tréfát csinálni, méltóságos uram. Üssön meg, ha jókedve van, de a gyerekről nem szabad tréfálni. A gyerek az én gyermekem.

Az asszony elment. Pedig Illés szeretett volna még vele beszélni. Bocsánatot akart tőle kérni és meg akarta neki magyarázni, hogy ő komolyan gondolta azt a dolgot. Meg akarta magyarázni ennek a szegény és ostoba nőnek, hogy neki (Illésnek) mennyire kell a gyerek, kell, mert az más embert csinálna belőle, akár csak Holéczi Anna. De az asszony elment. Illés nem mondhatta el gondolatait és most azon szomorodott el, hogy ime még egy ilyen utolsó, még egy ilyen éjszakai napszamos cseléd se bizza rá a gyermekét. Nem bizza Illésre, mert Illés nem rendes, nem becsületes ember... Bezzeg, ha férj volna, akkor most nem kellene idegen gyermekért kolduúnia. Ámbár — és Illés arcán boldog mosoly fénylett — Holéczinak sincs gyermeke.

*

A kaszinói szoba ajtaja most nyílt ki. Holéczi lépett ki rajta.

— Szervusz, Illés... Nem tudsz aludni?... Mi?...

Hja, a pesti élet... Gyere be közénk, Eliás!

— Nem megyek.

— Miért nem?

— El vagyok busulva.

— Ejnye, ejnye... No, a te kedvedért itt maradjok egy kicsit... Már ugyis hajnalodik és az asszony igyis, ugyis megver — mondta Holéczi a férjek elégedett, ostoba, tréfálkozó módján. — Még itt maradjok egy félóraig is, azért, mert olyan nagyon el vagy busulva.

A ferdevállu, kopasz ember leült az asztalhoz Illéssel szembe.

— Kártyázzunk? — kérdezte a férj. — Talán egy kis makaót, kettesben?

— Ahogyan parancsolod.

Kártyát hozattak. Holéczi kevert.

— Nem mennék be, — vélte a férj — a belső szobába? Mégis itt az ablakban az utcáról is belátni.

— Eppen ez a szép. Legalább átlátsz a házadba. Így mindjárt nem olyan nagy bűn a kártyázás. Azt hiheted, otthon vagy, nálad.

(Illés mást gondolt, mint amit mondott, de azt, amit gondolt, nem volt szabad kimondani.)

A pincér hideg bort hozott a kártyásoknak. A két férfi kirakta a pénzt maga elé az asztalra. Holéczi újra kevert. Illésnek — akinek az esze rémületes gyorsasággal dolgozott ezen az éjszakán — most Abafi jutott eszébe, a báró Jósika Miklós regényhőse, az elromlott, de bévül tiszta gavallér-kalandor. Azután játszani kezdtek.

A szép Holéczi Anna — ha a babonának hinni lehet — inkább a férjéről, mint Illésről álmodott ezen az éjszakán. (Hajnali három és öt között volt és az asszony most bizonyára mélyen, tisztán, pihegve aludt.) Illés nyert. Rettenetesen, szégyenletesen nyert. A Holéczi zsebbéli pénze — vagy hatezer korona — már majd mind nála volt. Illés restelte a dolgot. Restelte, hogy a kártya az, ahol szerencséje van, és különösen azt restelte, hogy Holéczitől, Anna férjétől nyer

Mindent megpróbált Illés. Csalt, letagadta a slágereit, csakhogy visszaadhassa a pénzt Holéczinak. Nem lehetett. Az ördög ma Illéssel tartott, reggel fél öt órakor Holéczi már krajczár nélkül ült a helyén. A csunya emberen látszott, hogy sajnálja a pénzét. Illés a nyertből háromezret kölcsönbe adott Holéczinak. Tíz perc múlva azt is megnyerte és a férj most már tartozott is háromezerrel.

— Még folytassuk? — kérdezte Holéczi rekedten.

— Hogyne. Csak nem kelek fel ennyi nyereséggel. Parancsolj!

Illés újra háromezret tolt Holéczi elébe. Negyedóra múlva azt is visszanyerte. A férj már hatezerrel tartozott.

— Parancsolj — mondta Illés és Holéczit megkínálta az egész pénzével.

— Nem, — mondta a férj, aki pedáns ember volt — hitelbe nem játszom többet.

— De kérlek, csak nem mégy így el?

— Nem. De pár perczig pihenünk.

(— Hátha addig — gondolta a férj — megfordul a szerencse.)

A két férfi ott ült szemben egymással. A pinczéren kívül már senki sem volt a kávéházban, csak ők ketten. A cigányok is éppen most mentek el. Hideg füst uszott a kávéház levegőjében. De az ajtó nyitva volt és az augusztusi reggel meleg, tiszta levegője bejött azon. A nap már teljesen kisütött és látni lehetett a kávéház előtt a csenevész, virágtartóba ültetett oleandereket, az utca szélén az akácokat és azután a fuksziákat is. De ezek a fuksziák a szembenső ház első emeletének harmadik ablakában álltak és a cserépük mögött le volt huzva a fehér függöny és a fehér függöny mögött aludt a fehér asszony, Holéczi Anna. Illés szeme vörös volt a beléjérekedt könytől, fáradt volt a busulástól, az italtól, az alvatlanságtól, a kártyától és a férj csunya arcától, amit folyvást látnia kellett. Káprázott a szeme és ahogyan előbb félve, utóbb mind bátrabban átnézett a Holéczi-házba, úgy látta, mintha a nap sugarai szívárványosan törnének meg Anna ablakának üvegén és a fuksziákon.

— Felküldök a pénzért — mondta a férj akadozva. — Nem bánom, felköltetem az asszonyt.

— Annát? — kérdezte Illés sok hangsúlylyal a szón.

A férj fülét nem ütötte meg a hangsúly. Mindenki már észrevette volna, de a csunya ember most a pénzére gondolt, a szép pénzére, a jó pénzére, a drága pénzére, amit mindenáron vissza kell szereznie.

— Ne tedd azt. Az asszonyt nem szabad felkölteni pénzért. Az bűn.

— De hitelbe nem játszom. Már ugyis hatezerrel tartozom... vagy csak ötten... nem, mégis hatal... és...

(— ... és ha hitelbe játszom, mindig vesztek — gondolta magában a férj.)

Azután hangosan mondta:

— Lehozatok egy summát. Pénz a pénz ellen, csak így szabad játszani.

— Felköltetné az asszonyt — gondolta magában Illés.

Es azután az italtól, a szomorúságtól, a kártyától és főként az oly távoli közelben pihegő, de elérhetetlen fehér asszony látomásától felizgatott agyvelejében látta, mint ugrik ki Anna riadtan az ágyból, hogy pénzért menjen. Az ágyából. Illés most érezte a fehér csipkés párnát, a könnyű, nyári és ugyancsak hófehér piké takarót, mindent. Már az orrában érezte az asszonyi hálószoza reggeli illatát. És azután eszébe jutott a

saját legényszobája, a hideg ágy. Hirtelen játékos ötlet villant át agyán.

— Te, Pali, — mondta — Holéczi Pali! Én... én visszaadom a pénzedet!...

— Azt nem fogadhatom el.

— Várj csak, nem ingyen... Ha... hogy is magyarázzam meg neked... csak egy hete vagyok itthon és a lakásom még olyan hanyag... és olyan fáradt is vagyok... Ha cserébe átküldesz hozzám egy ágyiruhát... De — hiszen ingyen te se kívánod vissza a pénzt — teljes legyen az ágyiruha... fehér csipkés párna, piké takaró... himzett dunna...

— Most küldjém, mindjárt? — kérdezte a férj és már kapott a pénz után.

— Most, hiszen most vagyok álmos, — szólt Illés és kéjesen nyújtózott, mintha máris a szép asszony fehér ágyneműjében laknék.

— Na jó — mondta a férj és újra keverni kezdte a kártyát.

— Mi ez? — mondta Illés. — Mit jelentsen ez? Hiszen az ágyiruha az enyém...

A férj restelkedve szólt:

— Igaz... bocsáss meg... de hát... tudod, inkább a tréfa kedvéért... játszszunk külön arra is.

— Az ágyiruhára?

— Arra!

Illés ütést érzett a szívéen. Istenem, most, éppen most fogja elhagyni a szerencséje... Azután hirtelen szemtelen lett. Megkérdezte a férjet, amíg az kevert:

— És ugy-e, minden ágyiruhátokba az Anna monogramja van behimezve?

— Igen, az asszonyé — mondta a férj. — De az semmit sem tesz. Ha megnyered, tíz perc múlva átviszi a cseléd hozzátok.

Holéczi egy kártyalapot magának vett, egy másikat Illésnek adott. Azután még egyet magának vett és még egyet a partnerének adott. Az Illés keze reszketett, ez éjszaka most először. Holéczi lassan, hosszú érdeklődéssel gusztálta a lapját. Illés nem merte a magáét megnézni.

— Kérsz? — mondta a férj. — Nem adok. Nyolczam van.

Es diadalmosoly ült ki arcára.

Illés még fakóbb lett, mint volt eddig. Azután kívágta a maga lapját. Csak most nézett rá.

— Kilencz — mondta szerényen.

— Kérlek, — dadogta a férj — kérlek... tíz perc múlva ott lesz tenálad az ágyiruha.

— Otthon leszek. Várom.

Felálltak. Fizettek. Kezet fogtak.

*

Tíz perc múlva Holécziék cselédje az Illés nagy, régies tölgyfaágyába (három Illyési, köztük maga a fejedelem is ebben az ágyban halt meg) berakta a Holéczi Anna fehér, pacsuliszagos ágyneműjét.

— Hát mégis átküldte nekem Anna? — gondolta Illés, amikor már bent feküdt az ágyban. — Nem hittem volna, talán... mégis... szeret.

Az ajka lefelé görbült és a fáradt, vörös szeméből jövő köny szomorú harmatként hullott a vánkossnak arra a helyére, ahová szép kézihimzéssel egy nagy A betű volt rajzolva.

— Távol tőle... de mégis az ő párnáján fekszem... Ez a legnagyobb boldogság, ami érhetett. Ezután már nem érhet nagyobb, több... semmi sem érhet már... Meg kellene halnom most... rögtön...

Illés jobbkezevel a revolver után nyult, ami ott hevert az ágy melletti szekrényke fedőlapján.

— A szívemnek irányítom — gondolta — és vérem befesti az Anna ágyneműjét. Olyan lesz, mintha a karjai közt hálnék meg.

— Anna! — üvöltötte.

Azután balkezevel a bibliát vette elő, a régi, Utrechtben nyomott, csattos Károli-bibliát, a kopott könyvet, amelyre nem egy Illyési nyomta utolsó csókját. Ő is. Illés is most a bibliára nyomta a csókját, amelyről azt hitte, hogy az utolsó lesz. (Illés a csóknál, amit a szent könyvnek adott, egy kicsit Annára is gondolt.) Azután behunyta szemét. A revolvért most szívének szögezte, de még el nem sütötte.

— Anna — susogta. — Anna...

Annára igyekezett gondolni, csukott szemével őt akarta a szemhéja alatt látni. De most nem bírta Annát látni. Magát kellett látnia, saját magát, Illést, amint ott fekszik az ágyban. A szíve helyén mély lött üreg van és az ágyban, a finom fehérenmün körülötte sok-sok sötétvörös vérszínű himzett A betű. Közöttük fuksiák és az Illés halott, sárga feje alatt, az Anna párnáján, egy kártyalap, a vörös kárókilenczes.

Illés kezéből szépen lassan kicsuszott a revolver. Az ágyra csuszott, onnan leesett a földre. Esés közben kicsit koppant az acélszerszám, de Illés ezt már nem hallotta. Ő már mélyen aludt a fáradt hajnalban, édesen, mélyen és tisztán, mint egy gyermek. Balkezeben a bibliát tartotta még, igen lazán, a feje féloldalt fordult és a szája — az alvó embernek egyenletes szabályossággal lélekző szája — az A betűt érte, amit Holéczi Anna még leánykorában himzett a vánkosra, nagy szorgalommal és sok reménykedéssel.

Az első lépés.

— Ivánkához. —

Legendás várrom halványkék ködében,
Hol hegyi patak csörg s őz nem rian, —
Hol gót ivekbe szökken a fenyőszál,
Ott léptél elsőt, édes kis flam.
Zboró vár útján, piros csizmák nyomán,
Mit régen hóval fedett be a tél,
Ma élet zsendül, nyár van és topánkád
Egy ódon s mégis üde dalt regél:

Az Életuthoz hasonló e várut,
A kezdet ábránd és a vég kudarcz.
Kuruczsip hangja, munkás marseillaise
Egy szív zenéje az új s régi harcz...
Botló kis lábad új erőt hát gyűjtsön,
Ha rév helyett egy új gond vár reád,
S ha ellankadsz, mert megfakult az eszmény,
Int még egy cél s ez édes jó anyád...

S míg szemedben ma tűzre gyul az elme
S kicsiny károd az ég felé mutat,
Csodáján annak, hogy egy szép fenyőszál
Magasra tör s a felhőkkel mulat, —
Eszedbe jusson intelme apádnak:
Nem nő fa égig, — látszat az csupán,
Majd megtudod, — tipegj csak addig drágám
Zboró útján e bájos délután...

Bártfa—Zboró.

Putnoki Béla.

Saison.

Az én könyvtáram.

(Vagy igenis, ez pamflet akar lenni!)

Volt idő, amikor arczképem egész bátran megjelenhetett volna az illusztrált folyóiratokban »Az író az ő dolgozószobájában« cím fölött. Ráhajlok mahagóni íróasztalom zöld posztójára, a karcsú ujjak közé szorított aranytoll végigsiklik a kéziratpapiroson, miközben tekintetem bágyadtan mereng el a költői témán, mely épp foglalkoztat. Dante halotti maszkja nyugodtan néz le rám a vitrin tetejéről; meg van velem elégedve abban a tudatban, hogy nyomdokait követem. (Végrendeletileg már intézkedtem, hogy az én halotti maszkom guggoló költőt ábrázoljon és majdan hátat fordítva foglaljon helyet a vitrin tetején, jövő nemzedékek költőjének feje fölött.) Balról-jobbról dusan megakartott könyvespolczok meleg tónusban egészítik ki énem poétikus jelentőségét. A szemlélő úgy érzi, mintha épp abban a pillanatban lapozgattam volna az asztalon heverő kötetben, melynek címét a fotográfus jóvoltából el is olvashatja: »Essais de Michel de Montaigne. Livre troisième. De l'Incommodité de la grandeur...«

Mennyi ihlet szállt rám a frissen vásárolt könyvek-ből! Akkoriban még magam is essayista voltam, feltűnést keltő cikkeim nyugodt hangú klasszikus harmóniát árultak el, mert volt mihez támaszkodniok. Akkoriban még az író voltam, az ő dolgozószobájában. Ellenben ma! Ma hazátlanul bolyongok kávéházi asztalok tájékán, nincs tanyám, dolgozószobám, mert mialatt a muzsát szerettem, mert mialatt telve voltam szent izgalommal és lobogott bennem a furia francese, kidobták alólam a diványt.

Ugy kezdődik a dolog, hogy Talgó barátom elindult az ő nagy büntető expedíciójára. Talgó barátom tudvalevőleg egyike a legképzettebb kriminalistáknak, aki valaminő rejtelmes ösztöntől vezetve jár házról-házra és börtönbüntetéssel sujtja a könyveket. Egy szép napon megjelent nálam is. Véletlenül regényt irtam és ennél fogva asztalomon hevert Lesage egyik könyve.

— Mi ez? — kérdezte barátom összeránczolt homlokkal.

— Le diable boiteux — feleltem.

Kezébe vette a könyvet, melynek utolsó száz oldala még nem volt felvágva.

— Vágja fel, kérem! — parancsolta.

— Még nem tartok ott — mondom szerényen és ujjammal az általam teleirt kéziratpapír soraira mutattam.

Mindazonáltal ragaszkodott hozzá, hogy felvágjam a könyvet, melyet aztán zsebredugott.

— Három évi fogház! — mondta a nagyszerű kriminalista.

— Mi? — mondtam én, mert ekkor még nem tudtam, hogy ez nála egyebet sem jelent, mint könyvkölcsönt három évre. Hosszas utánjárás, felelkezés, fo-

lyamodás, könyörgés kell hozzá, hogy a három esztendő leteltével megkegyelmezzem a könyvnek és szabadon bocsássa. Ezt akkor még nem tudtam, aminél fogva azt kérdeztem tőle:

— Mi?

Felelet helyett felmászott a jobboldali könyvespolcz tetejére és tiz-tizenkét vadonatúj könyvet dobott le onnan íróasztalomra.

— Mit jelentsen ez? — kértem.

— Vágja fel őket! — parancsolta és tovább dobálózott.

Azalatt én szorgalmasan vagdostam a lapokat. Ő pedig szortírozott.

— Két év ... Két és fél ... Három év ... Öt év ...

Miután negyven könyvem fölött kimondta az ítéletet, azzal távozott, hogy hordárral expediáltassam azokat a lakására.

Hire terjedt ennek folytán, hogy milyen szép — sajnos, több kötetrel már megfogyatkozott — könyvtárral rendelkezem. Törköly barátom sietve keresett fel.

— Legyen szives, adja kölcsön a »Hétfői csevegések«-et. Holnap visszahozom.

— Mind a tizenhat kötetet?

— A függelék nem kell. Holnapig kiolvasom.

— Mind a tizenöt kötetet?

— Igen. Becsületszavamra, holnap visszaadom ...

Legutóbb találkoztam Törköly barátommal. Felelőségre vontam:

— Mi van a »Hétfő csevegések«-kel?

— Mi az? — kérdi ő ártatlanul.

— Mi van a tizenöt kötet csevegéssel? — ismétlem meg dühösen a kérdést.

— Ja! ... Most már emlékszem. Nem adom vissza. Könyveket szokás nem visszaadni.

— És a becsületszó, amit adott?

— Az is szokás.

— Hallom, hogy antikváriusnak adta el őket.

— Szokás.

— Hallja, az én könyveimet? ... A saját pénzen vásárolt könyveimet? És azonkívül a Strindbergemet, amit elloptott tőlem egy gyanutlan pillanatban és eladta az antikváriusnak, mért nem adta vissza?

— Ez már szokás nálam. Tudja, hogy milyen szigorú bíró vagyok.

Törköly barátom ugyanis egyszerűen halálra ítélte a neki kölcsönadott könyveket: elvitte őket Ruzicskához és felakasztatta őket.

És sokan jöttek hozzám a baráti sorból megbámulni és elvinni a könyveimet; kinek Ruzicskánál, kinek Mandlnál, kinek Braunnál volt a depója. Tegyük fel, ha Braun valamilyen módon megtudta, hogy nekem van egy eddig ismeretlen Linière-kéziratom a tizenhetedik századból, elküldte hozzám Törkölyt, vagy egy másik barátomat, hogy azt nálam megszerezze. Valahányszor Párisban voltam és a szajnaparti ószereseknél össze-vissza vásárolgattam mindenféle értékeket, gyanus alakokat láttam settenkedni körülöttem. Utóbb aztán kiderült, hogy ezek valamelyik pesti könyvkeres-

kedő megbízottai, akik minden megvásárolt könyv címét megsürgönyözték a pesti czégnek. A czég nyomban hívatta Törkölyt és így szólt hozzá:

— Egy szép Renan-kiadásra volna szükségem.

— Tudtommal nincs — felelte Törköly.

— Már van, itt a sürgöny ...

Igy történt aztán, hogy gyönyörű könyvtáram ma szomorú emlék csupán; a költő dolgozószobája üres koporsó; a költő beszüntette az essay- és regényírást. A költőnek ma már csak egy vágya van, amely azonban nem látszik teljesülni.

A költő vágya az, hogy a Dante-maszkot is kölcsönkérje valaki tőle. Hadd menjen ő is a többi után!

Maitre Jacques.

INNEN-ONNAN.

☉ Az anyós. Szendrey Julia babonás széke szépsége egy új magyar drámát készül beragyogni. Fiatalon, szépen, a magyar biedermeier minden karcosságával fog megjelenni a színpadon Petőfi szerelme, akit a nemzet csak két nagy versen át ismer igazán: a *Szeptember végén* és a *Honvéd özvegye* dübörgő strófaiból. Szendrey Julia, mikor menyegzőt tartott az ország legelső poétájával, mikor vad és izzó nászutra ment vele ekhós kocsiában a szatmármegyei pusztákra keresztül: nemcsak Petőfié lett, hanem az irodalomé, a történelemé és minden ifjú filozópteré ... a közéleté. Szendrey Juliának minden sóhaja a nyilvánosságé ezután és irhatunk róla, mellette, vagy ellene regényt, époszt, vagy szindarabot, mert e rejtélyes, enyhezenéjű név már történelmet jelent és nem a magánélet szentségét. Örökkön-örökké ott fog ő ragyogni az irodalom-történet komor épületének angyal-freskói között, mert neki köszönhetjük a *Minek nevezzélek?* halhatatlan himnuszát és ő a János vitéz legszebb Tündér Ilonája ... És most, mikor Krúdy Gyula drámát írt e hölgyről, egy kis budai lakásban morogva megszólal egy nyugdíjazott őrnagy: — Mit akarnak az anyósomtól? Ne bántsák az anyósomat. Jól esnék önnek, ha az ön anyósáról írának szindarabot? — Isténem, erről egészen megfellekedtünk. Szendrey Julia anyós is volt ... A budai őrnagy kegyetlen és meggondolatlan ember. Krúdy azt mondja: Petőfi, álmok, forradalom, szerelem, ősz és szelid emlékezet ... De az őrnagy közbevág: Az anyósom! Kettejük között ki a szentségtörő: az író, vagy a vő?

* * *

♂ A zöldségtől a boáig. A drágaság elviselhetetlen s legfőbb ideje volt, hogy a nők csatasorba álljanak. Mert borzasztó, hogy a zöldség árát csomagonként négy fillérről ötre emelték. A karfiol is nagyzási hóhortba esett, a káposzta nemkülönben. Hogyan viselhesse el egy szegény pesti anya ezeket a filléres különbségeket, hogyan takarítson meg ezután a háztartási pénzekből száz koronáért, ha a konyhaczikkek fillérekkel megdrágultak. Ha még nem lennének piaci kofák, ki kellene ilyeneket találni, hogy legyen valaki, akit az asszonyok szidhassanak a drágaság miatt. Szegény kofák! Még sohasem hallottuk, hogy az asszonyok amiatt panaszkodtak volna, hogy az idén drágább a struccztoll, drágább a prém, mint tavaly. Egy boa, mely a múlt évben ötven koronáért volt kapható, az idén száz koronáért szerezhető be. Ötven korona a különbség, ami akkorá összeg, hogy abból kifutja arra a sok fillérre, amennyivel a répa meg a karfiol megdrágult. Persze, a boa

nem szükségleti, hanem fényüzési cikk. Ezt a nők mondják. Ez így is van, de éppen azért nem értjük, hogy miért hiányzik sokszor a zöldség a levesből s miért nem hiányzik a boa egyetlen nő válláról sem:

* * *

— **A vérvád ellen.** E héten a Lloyd-terem dobogóján találkoztak azok a politikai ellenfelek, akik még az interparlamentáris konferenciára sem mentek el együtt. Khuen-Héderváry Károly és Károlyi Mihály egy pódiumon lelkesültek a kultúráért ez gyönyörű és megnyugtató látvány volt, a liberális, Szilágyi Dezsős Magyarországnak feléledése a szabadelvűség jegyében. Ez a gyűlés kulturhistóriailag és a magyar történelem szempontjából egyaránt dátum, s hogy létrejött, s hogy ilyen ragyogóan folyt le, az *Székely* Ferencnek köszönhető. Az ő munkájának eredménye volt ez a világraszóló manifesztáció és ideális *speaker*-ként ült az elnöki székben és kormányozta gondosan a tanácskozást, melynek tengerárszerű protestációjában keserű politikai ellentétek olvadtak egybe. A tömeg — közel ezer képviselője a zsidó felekezetenek — rajongva és meleg szeretettel ünnepelte azután *Székely* Ferencet, ki itt egy új rangot kapott a czimei mellé egy új közéleti címet: ő lett a magyar zsidóság vezére.

* * *

♂ **A hercegnő adósságai.** Ez az esztendő jól végződik: elintéződött egy európai kérdés, rendezték Lujza hercegnő adósságait. Ezt a sikert kidrukkoltuk valamennyien s végre megkönnyebbülve sóhajthatunk fel: most már jöhet a halál, mert Lujza hercegnőt nem szekirozzák többé a hitelezői. Szép volt, gyönyörű volt ez a harcz, mely évek óta folyt a nyilvánosság előtt és végül az igazság diadalával végződött. Hónapok óta senkisé tudott aludni, mert érezte, hogy mennyivel tartozik az üldözött igazságnak és a sokat zaklatott hercegnőnek. Magunk előtt láttuk a kétségbeesett nőt, aki oly szegény, hogy nincs betevő falatja, mert évi apanage-a mindössze néhány száz-ezer korona. Egy hercegnő, akinek nincs egy percnyi nyugta, egy hercegnő, akinek a butorait árverezik. Hogyan maradhatna nyugodtan a mi polgári lelkiismeretünk, amikor egy hercegnőt az egyik nagyszerű kastélyból a másikba, az egyik előkelő hotelből a másik előkelő penzióba üldöznek. Életünket és vérünket a hercegnőért! Ez a kiáltás sivitott Európán keresztül és e kiáltásba harmónikusan vegyült bele Európa sok millió polgárának kétségbeesett jajveszékelése. Ó, ezt szépen megcsináltuk, gyönyörűen kiverkedtünk. Hogy hol a hála? Erre igazán nem számítunk. Sőt! Mi tartozunk hálával a hercegnőnek, mert míg az ő igazáért verekedtünk, elfelejtettük, hogy nekünk is vannak rendezetlen adósságaink.

* * *

□ **Házmesterség.** Hogy aki püspökséget kíván, jó dolgot kíván, az nem egészen bizonyos, mert vannak igen gyatra püspökségek is. De hogy a házmesterség valami egészen első-rangu foglalkozás lehet, azt misem bizonyítja ékebben annál a legujabb pesti színháznál, amelyben egy álláhtulajdonos szerepel, aki igazi kétezer korona kauciókat vesz át tiz-tizenöt embertől, azzal az ígérettel, hogy a saját házában házmesternek teszi meg őket. És ugyanezt az ipart üzte a nagynevű Hosztalek is, akit a mult hetek egyikén zártak le ismét egy kicsit. A házmesterség tehát megéri a kétezer korona befektetést. Meg, határozottan. Valamikor a hadseregekben eladták a tisztirangokat, de egy kapitányi állás, például, nem ért meg annyit, mint egy házmesteri. A kapitánynak sok följebbvalója van. Még az ezredesnek is van sok, de a házmesternek csak egyetlenegy van. A jogviszony itt pontosan olyan, mint Allahé és Mohamedé. A háztulajdonos egy és a házmester az ő prófétája. A házmesternek nem parancsol se Isten, se haza, se

király, ő ellenben mindenkinek parancsol, aki a házban lakik. Állása uri és jövedelmező, s ha valamikor, reinkarnálódás előtt, Buddha megkérdi tőlem, hogy mi akarok lenni: házmester, vagy lakó, habozás nélkül leteszem a kezébe a kétezer korona kauciót és házmesternek születek a világra.

* * *

♂ **A czirkusz halottja.** Az isteni nép tizezei tomboltak, a demokrácia ezerfejjű czézára bömbölve követelte az új recipe ferrum-ot: goal, goal, mikor az egyik gladiátor elbukott a porondon, hogy soha fel ne kelljen többé. Az emberek szociális kérdést emlegetnek, állatvédő és ingyentej-osztogató egyesületeket alapítanak hétköznapi, vasárnap azonban ugy akarnak mulatni, mint a barbárok. A goal, a czirkusz elsőpri a kulturérzést, a fölszabadult indulat fékevesztetten döngeti a tribün deszkáit, s mikor a haldokló játékost agyontapossák, csak pillanatra tart a szenzáció. Vasárnap újra kezdődik a czirkusz, amelynek egyetlen komoly, megható hőse az elbukott gladiátor. És lehet rajta mosolyogni a cinikusoknak, de mi úgy érezzük, hogy van abban valami megható és nagyszerű szépség, hogy egy fiatalember, ha az aréna porondján is, de halálig megállja a helyét. Milyen kár, hogy azok, akik magasabb érdekekért küzdenek, nem vesznek példát tőle. Talán mert ők már nem tizennyolcz évesek.

SZINHÁZ.

Zoltánka. (*Krúdy Gyula.*) *Krúdy* Gyula beszélgetés közben ezt mondja nekünk a darabjáról: egy régi fametszet ez a darab, halvány, elmosódó, egy régi kép a Vasárnapi Ujságban. Nem akar konkurálni a mai rézkarczokkal. De kiállhat egy sorba *Krúdy* Gyulával, ezzel a bűvös álomlátóval, akit a magyar mult babonázott meg. Nem a hősi mult: az intim, a polgári, a precieux, az édes, szomorkás, lavendula-illatu mult, a régi emberek, akik már levetették a fringiajukat és Kisfaludyt olvasták, valczereket hallgattak és bécsi puderes-skatulya állott a tükrük előtt. Ah, a régi pesti far-sangok, a szűk cipellők, a bálók romantikája, a régi irodalmi dicsőség, a hon, Gyulai Pál, a nemzet napszámái, akik Shakespeareat szavalták rossz magyar fordításban, korgó gyomorral. *Krúdy* Gyula visszaérzi magát a multba. Ő még tudja, nem, látja, milyen volt a régi Sándor-utca, egy régi pesti hajnal, hogy égett egy régi pesti szobában egy régi gyertya. Ez a milieje. A színen pedig *Petőfi* Zoltán áll, a magyar »Aiglon«. A 48-as hősi kor után a magyar zseni fiát épp úgy lankasztja a pesti biedermeier, mint a reichstadti herceget a francia heroikus epocha nyomában a bécsi selyemágý. (Ami a hercegnek Wagram, az neki Segesvár.) Csakhogy a magyar sasfiók tragédiája még halkabb. Ő csak irni akar — és ezt se tud. Naiv utánzásban kopik el szegény, szegény kis Zoltánka. És a halála is — irodalmi. Rongyos komédiások szavalnak neki a halottas-ágyánál és egy hisztérikus asszony hajol föléje, az anyja. *Aczél* Ilona káprázatos deánő: csodaszép és stilusos. *Törzs* meleg, színes: krúdy-s. *Papp* Mihály olyan jellemző komédiás, mintha egy régi ujságból vágták volna ki. *Dobi* pedig egy pesti csizmadiát játszik, zseniális karakter-érzéssel. *Márkus* László rendezte a darabot. Kék-sárga biedermeier szobája remekmű. (A nefeletts és a sárga viola színe.) Az előadáson *Krúdy* Gyula poézise reszket. *Csehov*, a meleg orosz irt ilyen halk darabokat (amelyekben esemény az is, hogy leesik egy gyufaszál) és most e színmű után kétszere-sen kiderül, mennyire rokon vele ez az izig-vérig magyar (de szlávós színű és szlávós finomságu) irónk. *Csehov* intimitása van meg benne. És — még valami, ami nincsen meg *Csehov*-ban — *Csajkovszky* őszies lírája.

ZENE.

Művészet.

Kupeczky itthon.

Aida. (*Repriz az Operaházban.*) Bánffy Miklós és Hevesi Sándor különös szeretettel foglalkoznak Verdi műveivel. Ezt a szeretetet megértjük. Verdi a modern nagy operakomponisták között szinte az egyetlen, aki alig avatkozik a szövegíró és a színpadművész: a rendező munkájába. Wagner előírta, hogy a hattyu hogyan uszszék, a madár mit csicseregjen, csak előírás szerint mer lobogni műveiben a tűz és fujni a déli szél. Verdi nem törődik a szövegkönyveivel, szinte kritikátlanul zenésített meg mindent és legfeljebb a *zenéjéből* lehet következtetni arra, hogy milyen színpadi képek éltek a fantáziájában. Az igazi rendező munkájában van valami isteni. Az igazi rendező országokat, városokat, tömegeket teremt és támaszt fel, újra megcsinálja a világot és teremteni, sőt feltámasztani sem lehet... előírás után. A színpad a husból, vérből való világ husból és vérből való tükre. Az igazi rendező mégis ritkán téveszti magát össze az uristennel. Tudja, hogy amit csinál, az játék, spektakulum csupán, és elég okos, hogy ezt nem is tagadja. Bánffy Miklóst figyelmeztették az egyik próbán, hogy a trónterem kolosszális márványtömbjei ránczot vetnek. A gróf azt felelte: így van jól, hadd érezze a közönség, hogy itt igenis csak látványosságról van szó, hogy nem akarunk csalni és becsületesen hazudunk. Ez a hazugság azonban gyönyörű. Az Aida eddig egy heroikus szerelem története volt a tenorista és az első szopránénekesnő között, egy intrikus apával és egy szerelemszomjas királykisasszonnyal bonyolítva. (Ő, ezek a keleti princezzsek!...) Az új rendezés történeti háttérrel adott ehhez a szerelemhez, a diszleteken, világításokon, kosztümökön keresztül új beállításban mutatta a drámát, amely két kultúra egyszerű és történelmi összeütközésének a fókuszpontja lett. Egyiptom belekapcsolódik a történésbe. A Varázsfuvola rokokó Egyiptoma után a »komoly« Egyiptomot láthattuk. Impozáns építkezések teszik szembeszökövé az ember törpeségét. Az örökkévalóság lehelletét érezzük a templomban, amelynek az oszlopai szinte az égig érnek, csarnoka a végtelenbe néz, és félelmetes, komor pompában trónol mélyén a retentő bálvány. Az afrikai éj mágikus ragyogása részegíti meg idegeinket a Nilus-parton és egy végsőkéig kifinomult kultúra pazar színszímóniája a győzelmi menet életre varázsolt relíejeiben. Ebben a dekadens Egyiptomban jelennek meg egyszerű és fenyegető kontrasztképpen az őseréjű és animális etiópok, Aida meg az apja, a két kultúra összeütközése adja meg a háttérrel az etiop királyleány tragikus szerelméhez. Minden más zene hatását megölné ez a káprázatos színpad, egyedül a Verdiét nem, mert az színben és erőben még ennél a színpadnál is pompásabb, rikoltóbb, mozgalmasabb, gazdagabb. Sőt éppen: ez a nagyvonalú és elementáris erejű architektúra, a titokzatos Nilus végtelensége, a mágikus fények és harsány kontrasztok: ez Verdi zenéje, ugyanaz a szem számára, mint amit fülünk a zenekarból kap. A zenekarból Tango pálczája varázsolja elő a egyszerű fokozásokat és a misterioso hangulatokat. A czimszerepet Medek Anna személyesíti (tegnap még egy szolid polgárleány, ma egy hisztériás és exotikus macska), Környei fenomenális hangja harsogja Radamest és Rózsa szilaj szenvedélyessége és brutális ereje igazolja az etiop király vadállati külsejét. És játszik minden kórta, és úgy érezzük, még egy láthatatlan és szerkaru zenekar is: a színek és fények hadserege, amelyet Hevesi Sándor igazgat a mennyországból vagy a zsinórpádlásról, mindegy, isteni szuverénitással, csodatevően és mindnyájunkat elbűvölve.

(F.)

A kép, amely A Hét mai számának homlokát ékesíti, nyereséget, örömet jelent a magyar művészet számára: egy idegenben volt, nem is ismert érdemes gyermekének hazatértét. Mikor a tékozló fiu hazatért, a bibliai apalakomát rendezett a számára és ünneplő köntöst adott reá, mi se lehetünk kevesebb rokon örömmel akkor, amikor a gyermek messziről hazakerül, különösen mert a gyermek nem is tékozlott, megőrizte veleszületett kincseseit, tulajdonait s csak a mi szemünk előtt rejtette el azokat az idegen távolság. S annál több okunk van az öröme, mert hiszen művészetünk számára találunk őseket, s a magyar kultúrának a jelen mellett, amely bátran és merészen versenyez az egész világnak ma létező művészetével, semmire sincsen inkább szüksége, mint ősekre, akikkel a kultúra folytonosságát és régi erejét tudja igazolni. Az arisztokratikus származás utáni vágyunk legnemesebb formája ez, amely bizonyítani akarja, hogy még sem voltunk olyan kizárólag kardos és lovas nemzetség, mint amilyennek a sablonos történelem ismer, és hogyha harcosok mi voltunk meg is akadályozta, hogy a velünk született tehetség terjedelmes erőre kapjon, azért ez a tehetség megvolt bennünk, kitört és eget kért.

Ez a kitörés, sajnos, csak úgy volt lehetséges, ha egyszerűs mind az országtól való bucsut jelentette. A tehetséget csak azok a művészek tudták érett művészetté fejleszteni, akik bucsut mondtak a hazai zord viszonyoknak és a művelt külföld melegebb napja alá menekültek. Így Kupeczky János is, a magyar művész-ősök legnagyobbika is bucsut vett a házájától, amely csak egy szövőszéket tartogatott a számára és huszonkét esztendeig Rómában, majd Bécsben és Nürnbergben élte le életét. Nincs okunk ezt a kivándorlást sajnálni. Csak ennek árán nyerhette el azokat a hatásokat, amelyek az olasz festészet és Rembrandt geniejének élesztő kovászát jelentették Kupeczky talentuma számára. Idehaza semmiesetre sem fejlődött volna így, s ezért meg kell békülnünk azzal a gondolattal, hogy a múlt idő legnagyobb magyar talentuma nem magyar földön élt. Ám ez nem jelenti egyszerűs mind azt is, mintha feladnók hozzávaló jogunkat. Igenis igényt tartunk reá, minden ecsetvonására, művészetének teljes értékére, mert ha külföldön virágzott is ki, magyar érték volt. S ma, amikor Magyarországon a művészeti kultúra elérte a teljes szélességét, nem lehet különös és érdemesebb vágyunk, mint hogy ennek a kultúrának a keretébe bekapcsoljuk a tőlünk elszármazott, de a mi lelkiünkből fakadt nagy magyar festő teljes oeuverjét.

Ennek az oeuvernek egyik legszebb, reprezentatív alkotása ez a kép, amely egy német arisztokrata gyűjteményből került egy magyar műkereskedőhöz. Egy családi jelenetet ábrázol, amelynek értelme még nincsen teljesen kiderítve, de valószínűleg nem is fontos: a kép nyilván kétös nagy arcképnek készült és a portréitűs hatások vannak benne különösen hangsúlyozva. Valószínű, hogy az egyik alak a mester fia, ugyanaz, aki a Szépművészeti Múzeum egyik Kupeczky-arcképéről ismeretes. A festmény a maguk teljességében tartalmazza Kupeczky János kvalitásait: kompozíciójának előkelőségét, rajzának biztos és világosan szóló egyszerűségét, a tárgyi részleteknek bájos stilizáltságát és főleg színeinek mély, csodálatos pompáját. Különösen a kolorista emelkedik magasra ebben az alkotásban, a tüzes, pompás színekkel dolgozó festő. A XVIII. század legnagyobb mesterei mellé emelkedik ezzel a képpel Kupeczky János, s nekünk, akik őünket

tiszteljük benne, különös örömet jelent, hogy ezt a képét is megismerhettük és ezentul a valóságban is a magunkénak vallhatjuk.

Schmutzer. A bécsiek kedvencz grafikusa, az elegáns Schmutzer, aki most a Nemzeti Szalonban vendégszerepel, mindenesetre ügyes- és biztoskezü ember, de nem nagy művész. Sőt alig-alig művész. Művészete csak inkább az apróbb lapjaiban van, azokban is inkább azért, mert a mester, akit utánozni igyekszik, olyan hatalmas és örök értékű, hogy művészetének csodálatos fénye még bevilágítja azokat a művecskéket is, amelyekkel egy hozzá képest egészen jelentéktelen grafikus iparkodik bizonyos, különösen a világítással kihozott artisztikus hatásokra. Ez a mester t. i. Rembrandt. De nem kell azt hinn, hogy a rokonság mester és tanítvány között némi különbségnél tovább terjed. Szó sincs róla. Schmutzer nem maradt meg azon az uton, amely a grafikust a vonal tiszta kultúrája felé vezeti. Ennél ő sokkal ügyesebb legény. Belső művészi érték helyett trükköt is keresett s ezt meg is találta a rézkarczolóművészet képszerűségében. Schmutzer ma már csak arra törekszik, hogy a grafika eszközeivel a kép hatásait ki tudja hozni, innen való lapjainak nagy mérete, alakjainak portrészerű beállítása; ügyes és jól jövedelmező mesterség ez, de semmiesetre sem művészet. A vonal művészete egészen más, a vonal lényegéből fakadó, amely nem hogy ennek a lényegnek elfedésére törekedne, hanem ellenkezőleg, hangsúlyozni akarja azt, mert éppen a kifejező eszköz sajátos természetére alapítja az egész hatást. Az eszköz önálló szerepe a rézkarcznál pedig még sokkal inkább kidomborodó, mert a rézlap esetlegességei, a karczott és mart vonal nagyobb megkötöttsége az artisztikus hatásnak számos lehetőségét adja, s csak ezek a lehetőségek adnak értelmet az egész rézkarczolásnak. Ezek nélkül a rézkarcz vagy csak reprodukáló eszköz, vagy pedig tökéletlen formája a képzőművészetnek. Mert az olajfestményt a rézkarcz sohasem érheti utol, legfeljebb szolgálja utánzója marad. Aki pedig lemond a rézkarcz önálló hatásairól és csak mint rossz utánzást kezeli az eszközt, aki így meg tudja tagadni mesterségétől a saját értéket, az lehet bármilyen ügyes, utánozhat bármilyen markáns portrékat, azért nem művész. Ezért nem művész a bécsiek büszkesége: Ferdinand Schmutzer.

J. P.

IRODALOM.

Greguss szobra előtt.

A budai vár krisztinavárosi lejtőjén, az új Palota-út első fordulójánál, egy szerény méretű mellszobrot lepleztek le most. Egy nagy bölcsező, nagy kritikai író, egy lelkes egyetemi tanár szobrát, ki igazi tanítója, barátja volt növendékeinek és nemzetének. Megérdemelte, hogy megemlékezzenek róla. És tanítványai nem is felejtették el egészen. Addig buzgókodtak, gyűjtögettek, jórészt maguk közt, míg végre összegyűlt a szükséges pár ezer korona — szegény tanáreberekktől nem igen telt több — és megcsináltatták a szobrot és fölállíthatták, közel ahhoz a helyhez, ahol valamikor mesterük házacskája állott, ahonnan 31 évvel ezelőtt, fiatal vállukon maguk vitték a koporsót a váron át, le az Albrecht-uton, a Lánczhidig, s onnan gyalogszerrel kikísérték a kerepesi temetőbe és őszinte könyvek közt elföldelték. Mert soha tanár nem élt jobban tanítványainak, mint Greguss Ágost, és soha tanítványok nem szerették jobban tanítójukat, mint a múlt század hetvenes éveinek irodalmi tanárjelöltjét, Greguss Ágostot.

Életének első alapvető, irányadó nagyobb műve is, »A szépszép alapvonalai«, már a szabadságharc előtt készült

és 1849-ben meg is jelent. A Hegel—Vischer—Rosenkranz-iskolának, az uralkodó német filozófiai iránynak igen érdekes, sok tekintetben eredeti magyar hajtása ez a mű. Hamar elfogyott. De a szerző új kiadást nem adott belőle. »Majd mást írok, szokta mondani, egészen mást.«

Azután lezajlott a szabadságharc, amelyben ő is fegyverrel cserélte föl a tollat. A politikai üldözésből bőven kikapta a maga részét. Kétszer is becsukták. Kiszabadulva ismét írni kezdett. A Pesti Naplónak, Kemény Zsigmond lapjának volt munkatársa csaknem addig, amíg egyetemi tanár lett. Ez az idő nemcsak a szakadatlan munka és küzdelem, hanem a szakadatlan tanulás ideje is volt. Ez alatt bontotta ki széles szárnyait teljes méretükben. Mikor Eötvös József 1870-ben az esztétika tanárává nevezte ki, akkor Greguss már kész, egész ember, mélyen szántó esztétikus bölcsező, nagy író volt, a Kisfaludy-Társaság vezető lelke, az újra feltámadt Magyarország kulturális életének egyik legjelentékenyebb faktora. A Balladáról irt híres munkája akkor már megjelent, készen volt a teljes magyar Shakespeare is, melyet ő szerkesztett, megjelentek »Tanulmányai«, amelyekben, elszórva, ott volt már újabb esztétikája, az a »másik mű, amelyet megígért, amelyet vártak tőle és ettől fogva egészen katedrájának, tanítómesteri hivatásának s az esztétikai irodalomnak élt, tizenkét esztendeig, haláláig.

Tizenkét esztendeig magyarázta, fejtegette tanítványainak, a budapesti egyetemen, Shakespeare-t, Corneille-t, Molière-t, Petőfi-t, Aranyt, Madáchot s a többi klasszikust és közben évről-évre mindjobban kifejtette egész új esztétikai rendszerét, mely a Hegel—Vischer-féle iránytól, a spekulatív filozófiától eltérve, tapasztalati, lélektani és materiális érzéstani alapon épült föl. Greguss, a szabadságharc előtt, első esztétikájában és egyéb írásaiban erős német impresszió alatt állott. A szabadságharc után már átkelt a Rajnán, át a La Manche-on is, magába ölelte, magába oltotta a francia, az angol izlést, gondolkozást, stílust, erős magyar nemzeti jellegének teljes megőrzése mellett. Ha szabad ilyen izről-izre magyar lélekről, magyar íróról azt mondani: angolosan gondolkozott, francziásan írt; a francia stylcoupé-nak első nagy mestere volt nálunk.

Új esztétikájának a kiadásával azonban mindig késlekedett. Litografált előadásai, módosított formákban, közkezen forogtak az országban. Oly preczizen adott elő, úgy stilizálva, azzal a művészi gondnal, ahogy minden sorát le szokta írni, hogy litografált előadásait egy kis kiállítás után bátran odaadhatta volna a szedőknek. De ő mégis várt. Még egyszer elő akarta adni az egészet az egyetemen. Újabb jegyzeteit is bele akarta dolgozni, hogy véglegesen készen legyen a munka.

Közben megjelent »Magyar költészettan« című munkája, már új esztétikájának egy alkalmazott része, és »Shakespeare pályája«, a két kötetre tervezett nagy monográfiának első, általános része, megjelentek Lafontaine-re emlékeztető poétikus meséi.

Mikor tanítani kezdett, 1870-ben, alig volt tíz hallgatója. Az esztétika nem volt kötelező tantárgy. Miért íratkoztak volna be erre is a kenyér után futkosó szegény egyetemi tanárjelöltek? De aztán évről-évre rohamosan szaporodott a hallgatók száma. Pár év múlva már alig fértek a tanterembe. És akik egyszer hallgatói voltak, hűséges, ragaszkodó tanítványai maradtak azután is. Alig lehetett valaha egyedül látni az utcán. Az egyetemről a régi Athenaeumig, vagy az Akadémiáig, Muzeumig, könyvtárig s rendszerint egészen hazáig, amely pedig jó messze volt odaát Budán, egész csapat fiatal ember kísérte. Még háza kapujánál sem váltak el tőle. Bementek lakására, még asztalához is leültek...

Greguss nemcsak fejtegette a szép elméletét. Ő maga szépen élt. Szerette a szépet a gyakorlati életben is. Alig

hogy egyetemi tanár lett, különös ötlete támadt. Egy kis kollégiumot hirdetett, melynek czime volt: »Az étkezés esztétikája«. »Ezek a fiuk — mondta egyik tanítványának — jórészt szegénysorsu szülők gyermekei. Nem igen tudhatják, hogy kell megfogni a kést-villát, hogy kell viselkedni az asztalnál. Én most előadom nekik a dolgot, mint komoly studiumot. És hogy az elméletet gyakorlatilag is megvilágosítsuk, ön minden csütörtökön este, a stilgyakorlatok után, meghív nevemben 3—4 fiatal embert vacsorára.« Ez volt a híres Greguss-vacsorák kezdete. És a fiatal emberek, éveken át, csaknem Greguss halála napjáig, szorgalmasan látogatták ezeket az esztétikai gyakorlatokat, néha nemcsak a stilgyakorlatok után, más napokon is, és Greguss háza, asztala s a férjével együttérző, egyszerű, kedves háziasszony mindig szívesen látta a vendégeket. Barátai, kollégái egy darabig mosolyogtak a dolgon, azután, mikor látták, hogy a vacsorák folynak tovább, ők is megpróbálkoztak a dologgal, de, Isten tudja miért, egyiküknek sem sikerült . . .

E vacsoráknak azonban más jelentőségük is volt. A közélet, a művészet, az irodalom aktuális kérdései kerültek napirendre és Greguss ügyesen alkalmat adott tanítványainak, hogy mindannyian szóhoz jussanak. Elmondta, mit hallott erről vagy arról, mi történik az Akadémiában, Kisfaludy-Társaságban, mi hir a színházak körül. Néha a legintimebb dolgokat is érintette, ki akar Kisfaludyt, akadémikus lenni, ki milyen munka megírására készül, mit csinálnak az irodalmi, művészeti, politikai kottériák, milyen intrikák folynak itt is, ott is. Aztán odavetette, miről kellene írni egy jó cikket. Odaszólt egyikhez, másikhoz: ön ezt megírhatná, vagy: amit ön felolvasott a stilgyakorlaton, abból lehetne csinálni még valamit, s így tovább. És a fiatal emberek vérszemet kaptak, megszólaltak, megnyilatkoztak, — otthon érezték magukat.

Mikor pedig az asztaltól fölkeltek, egyik-másik fiatal ember odaşompolygott Gregusshoz és szégyenlősen átadott neki valami írást. Greguss átvette a cikkekcskét, néha simított rajta egyet-mást s gyakran ő maga helyezte el leginkább a Pesti Naplónál. Sok fiatal embert, jövőendő nagy író bocsátott így szárnyra! Általán nagy szerepet játszott életében mások munkáinak adjusztálása. Az irodalmi bábáskodásban talán Kármán Mór sem ért el akkora rekordot, mint Greguss Ágost.

De a tanítványok bizalmas közeledése néha nem is cikkek átnyújtása végett történt. Néha tárczájára is appelláltak. Az egyiknek hiányzott a laktó, másiknak a

télikabátja, harmadiknak tandija, vizsgálati dija stb. És Greguss mindenkin segített. És a legtöbbször vissza is kapta pénzét, hogy ismét másokon segíthessen.

Elképzelhető-e, hogy az ilyen tanárt ne szeressék tanítványai!

Nagy munkáját pedig, új esztétikáját, végre se fejezhette be. Azt a tervét, hogy az egyetemen még egyszer előadja az egészet s aztán bocsátja sajtó alá, kérelhetetlenül keresztülhuzta a végzet, a rákbetegség, mely atyjának és két testvérének is, a természettudor Gyulának, valamint Jánosnak, a festőnek, megölte volt. Két tanítványát avatta be a dologba: hogyan kell a munkát sajtó alá rendezni. Az egyik tanítvány két évig dolgozott a munkán, szigoruan ragaszkodva az elhunyt tudós utasításához, melynek az volt a lényege, hogy az utólagos jegyzeteket lehetőleg be kell iktatni, be kell dolgozni a folyó szövegbe. A munka ellenőrzésére, revíziójára fölkért szaktudós tanár azonban ezt az eljárást nem tartotta helyesnek; attól félt, hogy ez meghamisítása volna a Greguss művének, voltaképp nem is volna többé egészen a Greguss műve. Így azután a tanítvány, ki már az ellenőrzést magát sem fogadta el, visszaadta az eredeti munkát a már feldolgozott és átírt részszel együtt. A munka befejezésének feladata most már a másik tanítványra, Liszka Bélára hárult, aki azután valahogy összeegyeztette Greguss utasításait a revizor Beöthy Zolt kívánalmaival és a »Rendszeres széptan« 1888-ban meg is jelent.

Sajátságos! A mű már nem talált olyan érdeklődést, amilyennel megjelenését két évtizeden át várták. Meglehet, hogy a Greguss halála óta elmúlt pár év alatt az esztétika iránt való érdeklődés is csökkent; mintha Gregussal együtt az esztétika mint önálló tudomány szintén kimúlt volna. Így azután lemondtak arról a szándékról, hogy Greguss másik befejezetlen munkáját, »Shakespeare« második kötetét, mely az egyes darabokat tárgyalta volna, a litografált jegyzetek alapján szintén kiegészítsék. Talán jobb is így!

Greguss egész ember volt, ha nem tudta is befejezni minden művét. Majd jön egy másik, ki tovább folytatja nem az egyén, hanem az emberiség munkáját s ez így halad tovább beláthatatlan idők végéig.

Greguss emléke megmarad mindabban, amit irt, a szívekben, a szeretetben, mely van oly maradandó, mint akármilyen hatalmas emberi alkotás, fel-felujul évente nagyobb lánggal, mikor kiosztják az általa egész vagyonával alapított jutalmat, felvállva, öt éves ciklusokban, a legjobb kritikai műnek, a legjobb festménynek, szobor-



ELKÁN GYULA

szücs,
szőrmenagyáruháza

Művészies
divatlap
bérmentve

Budapest,
♦ **kizárólag**
♦ **Károly-**
♦ **körút 19**

műnek, épületnek és színészi alkotásnak, s megmarad egy ideig az ércszoborban is, melyet szerető tanítványok hálás kegyelete hozott életre.

Greguss sok költőt magyarázott életében, de senkit se akkora szeretettel, mint Arany Jánost s az ő művei közül is legtöbbit a balladáival foglalkozott, ezekkel a mesteri, csodaszép kis tragédiákkal, s ezek közül is legelőször a Szondi két apródja című balladát kísérte klasszikus fejtegetésével. Hadd idézzük befejezésül e ballada egyik szakaszát, a fejtegetést azonban az olvasóra bízva:

Aztán — nő hisz úgy volt! aztán elesett!
Zászlós kópiával hős Ali temette;
Itt nyugszik e halmon — rövid az eset —;
Zengjétek Alit ma helyette!

Dr. Mihály József.

Gisimár. (Regény az őskorból. Irta: Darnay Kálmán.) A szerző, akinek nevét geológiai kutatások kapcsán ismertük meg, most meglepetésszerűleg adja elénk könyvét, amelynek címe — regény az őskorból — nagyon sokat ígér s egyszerre fölkelte érdeklődésünket. Pár fejezet átolvasása azonban kissé lehüti magasabb művészi igényekről támasztott sejtéseinket. A regényíró seholsem leljük, helyett mindinkább előtérbe lép egy lelkes, okos és nagyképzettségű causeur, aki a tudós szenvedélyével élvezetes formában beszél nekünk a kőkorszak emberéről, akinek egész addigi életét újra formálja a kelet felől beköszöntő bronzkor. A regény meséje már csak keret, amin belül egy csomó érdekes és értékes ismeretet közöl velünk a szerző s Gisimár történetére alig vagyunk kíváncsiak. Mindez azonban nem csökkenti a könyvnek más irányu értékeit, amelyek azonban talán még jobban érvényesültek volna, ha

az író a regényes forma helyett hangulatos rajzokban ad formát mondanivalójának. Így kevésbé lennének érezhetőek azok a művészi hiányok, amelyeket egy a regény igényeivel föllépő munkában fokozottabb mértékben észlelünk. A primitív ember beállítása igen erős írói kvalitásokat kíván s önkénytelenül eszünkbe jut Cholnoky Viktor egy alig pár oldalas írása, amelyben olyan szuggesztív erővel és művészettel vázolja a bronzkor diadalát, amely ragyogó példája annak, hogy egy igazi író a regényen kívül is mint tud monumentális lenni. Darnay könyve jegyzőkönyv egy vérbeli regényíró számára, érdekes és hasznos jegyzőkönyv, de ha a költői erő hiányzik is belőle, szívesen elismerjük, hogy írója komoly és becsülésre érdemes munkát végzett.

HETI POSTA.

Budapest. H. S. Egyénisége válogatja, hogy kinek mi a véleménye valamelyik íróról s mi ezért értjük és méltányoljuk, hogy ön más »fogalmakat táplál« arról a költőről, mint mi. Hát csak táplálja tovább a fogalmait. Rájuk fér egy elsőrendű hizláló kura.

Óbecse. W. Ilus. Az a költemény a »Legendák a nagyapámról« című kötetben jelent meg. A könyvet megrendelheti A Hét kiadóhivatalában.

Jóbarát. Téved. Mi nem a segítséget, hanem annak formáját kifogásoltuk s nem az összes festőművészeket támadtuk, hanem csak azt az egy-kettőt, akiket még a vak festőnél is szánsalomraméltóbbnak hiszünk, mert ők oly szegények, hogy még a vak művészt is megpumpolják, amikor az ő vakágát használják fel arra, hogy nevüket forgalomba hozzák. Különben pedig: béke és üdv.

Felelős szerkesztő és kiadótulajdonos: KISS JÓZSEF.

Valódi JAEGER tanár-féle

normál alsóruhákat (Benger gyártmánya),
kötött és szövött gyapjuárakat ajánl:

HEYK ADOLF IV. Szervita-tér, a
„Vadásznő“-höz.



Crème Simon

fiatalos üdeséget,
puha, fehér arczbőrt
kölcsonöz.

MATTONI-FÉLE

GISSHÜBLER

természetes, égvényes
SAVANYUVIZ.

„BERSON“

Gummi-
sarkot,

mindenki viseli,
aki
elegáncziára
és kellemes
járásra
valamit ad.



Bersonművek Budapest, V



szemsavvas Borax
üdit, szépit, fiatalít
1 levél: 30 fillér 1 doboz 1 korona

Pattanást, mitesszert, bőrvörösséget elmulaszt. Barsónysima, rózsás, üde, bájos arczsint ad.

EGO pipere boraxszappan... K 1.—
EGO pipere boraxcrém... K 1.50

Főraktár: **KISS LASZLO** drogeria Budapest, Baross-utca 81.